

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ

FAKÜLTƏ: Maliyyə

KAFEDRA: Bank işi

İXTİSAS: Maliyyə

“İNVESTİSİYA BANKLARI, MAHIYYƏTİ, ROLU VƏ İNKİŞAF
PERSPEKTİVLƏRİ” mövzusunda

BURAXILIŞ İŞİ

TƏLƏBƏ:

Asif Gürşadoğlu

QRUP:

600

KURS:

IV

ELMİ RƏHBƏR:

dos. Rzayev R.M.

KAFEDRA MÜDİRİ:

prof. Məmmədov Z.F.

BAKI: 2015

Plan

GİRİŞ

FƏSİL 1. İnvestisiya banklarının nəzəri – praktiki fəaliyyəti

- 1.1. Yığım- investisiya əlaqələrinin təhlili
- 1.2. Sistem əhəmiyyətli maliyyə insitutlari və bankların fəaliyyət növləri üzrə təhlili
- 1.3. Azərbaycan respublikasının bank sisteminin hüquqi əsasları
- 1.4. İnvestisiya banklarının fəaliyyəti və onlar tərəfindən risklərin qiymətləndirilməsi

Fəsil 2. İnvestisiya Banklarının təklif etdiyi xidmət və məhsullar: təhlil və qiymətləndirmə

- 2.1. Bankların investisiya siyasəti
- 2.2. İnvestisiya potensialı və qiymətli kağızların təsnifləşdirilməsi
- 2.3. İnvestisiya Banklarının müştərilərinə göstərilən əsas xidmətlərin növləri
- 2.4. İnvestisiya bankının strateji siyasəti(xarici təcrübə- Avropa İnvestisiya Bankı)

NƏTİCƏ

ƏDƏBİYYAT

«Bizim iqtisadi inkişafımız tək cə bir sektorun inkişafına bağlı deyil. Bizim siyasətimiz ondan ibarətdir ki, ölkəmizi modernləşdirək, ölkəyə ən qabaqcıl texnologiyaları gətirək. Azərbaycanda bütün iqtisadi və sənaye sahələrində ən qabaqcıl təcrübə tətbiq olunmalıdır, peşəkar kadrlar hazırlanmalıdır. Ölkəmiz uğurla inkişaf etməyə davam edəcəkdir. Dünyada bütün mütərəqqi və qabaqcıl texnologiyalar Azərbaycana gətirilməlidir».

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev

GİRİŞ

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin başladığı və Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində bu gün Azərbaycan dünyada ən sürətlə inkişaf edən ölkələrdən birinə çevrilmişdir. Prezident İlham Əliyevin iqtisadiyyatın inkişafı və idarə olunması istiqamətində imzaladığı qanun və fərmanlar, o cümlədən yoxsulluğun azaldılması, regionların inkişafı, antiinflasiya tədbirləri, sahibkarlığın inkişafı və s. ölkədə daha demokratik iqtisadi şərait yaratmışdır. Azərbaycanda bütün istiqamətlər üzrə konkret proqramların mövcudluğu və onların uğurlu icrası ölkənin hərtərəfli inkişafını sürətləndirir. Ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyası üçün görülən tədbirlər davamlılığı ilə diqqət çəkir. Məhz bunun nəticəsidir ki, 2009-cu ildən başlanan və hələ də davam edən iqtisadi və maliyyə böhranından Azərbaycan uğurla çıxdı.

İqtisadiyyatın aynası dövlət büdcəsidir. Son səkkiz ildə büdcə xərcləri 20 dəfə artıb. 2012-ci ilin büdcə xərclərinin əsas prioritetləri yenə də xərclərin sosial və investisiya yönümlülüyünün təmin edilməsindən, dövlətin müdafiə qabiliyyətini gücləndirmək üçün tələb olunan maliyyə ehtiyatlarının yaradılmasından, ünvanlı sosial yardımın, regionların sosial-iqtisadi inkişafına dair tədbirlərin, investisiya və

sosial proqramların təminatından və digər tədbirlərdən ibarətdir. Dövlət büdcəsinin 20 milyard dollardan artıq olması böyük göstəricidir. Adambaşına düşən xarici sərmayələrin həcminə görə Azərbaycan MDB məkanında qabaqcıl yerdədir. Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin başladığı və Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilən iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi nəticəsində bu gün Azərbaycan dünyada ən sürətlə inkişaf edən ölkələrdən birinə çevrilmişdir.

Prezident İlham Əliyevin iqtisadiyyatın inkişafı və idarə olunması istiqamətində imzaladığı qanun və fərmanlar, o cümlədən yoxsulluğun azaldılması, regionların inkişafı, antiinflasiya tədbirləri, sahibkarlığın inkişafı və s. ölkədə daha demokratik iqtisadi şərait yaratmışdır.

Sosial-iqtisadi siyasətin əsas istiqaməti olan əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi prezidentin əsas diqqət yetirdiyi məsələlərdəndir. Prezidentin yeritdiyi sosialyönümlü siyasətin əsas məqsədi cəmiyyətdə sosial tarazlıq yaratmaqdan, əhalinin maddi gəlirləri arasındakı uyğunsuzluğun qarşısını almaqdan ibarətdir.

2006-cı ildə Dövlət İnvestisiya Şirkətinin yaradılması barədə sərəncam imzalayan dövlət başçısı ölkəmizdə sənaye potensialının gücləndirilməsi istiqamətində tədbirlər həyata keçirməyi qurum qarşısında ciddi tələb kimi qoymuşdur. Bu gün Azərbaycan yalnız xarici investisiya tələb edən ölkə deyil, həm də xarici ölkələrə sərmayə yatıran dövlətdir.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində investisiya fəaliyyətinin (sərmayədarlığın) ümumi sosial, iqtisadi və hüquqi şərtləri və xarici investisiya qoyuluşunun hüquqi və iqtisadi prinsipləri müvafiq olaraq “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında” və “Xarici investisiyanın qorunması haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə müəyyənləşdirilir.

Azərbaycanın uzunmüddətli dövrdə dayanıqlı və tarazlı inkişafının təmin edilməsində investisiyaların cəlb edilməsi xüsusi rol oynayır. İnvestisiyaların tələb

olunan həcm və keyfiyyətinin təmin edilməsi məqsədilə ölkədə investisiya mühitinin daha da yaxşılaşdırılması qarşıda duran əsas vəzifələrdəndir və 2011 -2014-cü illər üçün ölkədə dövlət investisiya siyasətinin ana xəttini aşağıdakı prioritetlər təşkil edəcəkdir: investisiya axınının qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafına yönəldilməsinin stimullaşdırılması; regionlar arasında investisiyaların bölüşdürülməsinin optimallaşdırılması; ölkədə investisiya fəaliyyətinin sosial istiqamətinin gücləndirilməsi, insan kapitalına, infrastruktura qoyulan investisiyaların prioritetliyi; dövlət investisiya siyasətinin tam şəffaflığının təmin edilməsi; ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasına nəzarətin gücləndirilməsi və dövlətin müdafiə qabiliyyətinin artırılması.

Özəl investisiyalar sahəsində siyasətin əsas istiqamətlərinin prioritetləri: Azərbaycan müəssisələrinin investisiya cəlbədiciliyinin daha da artırılması məqsədilə tədbirlərin davam etdirilməsi; müəssisələrin texnoloji yenidənqurulması məqsədilə müasir texnoloji avadanlığın Azərbaycana gətirilməsi üçün xarici ticarət rejiminin təkmilləşdirilməsi; daxili investisiyalarla yanaşı birbaşa xarici investisiyaların ixracyönümlü və əlavə dəyərin xüsusi çəkisi yüksək olan sahələrə yönəldilməsi; xidmət sahələrində birbaşa xarici investisiyaların tənzimləmə rejiminin təkmilləşdirilməsi və beynəlxalq standartlara uyğun mühasibat uçotunun və auditor fəaliyyətinin yaradılması prosesinin sürətləndirilməsi.

Ölkədə sahibkarlığın inkişafının sürətləndirilməsi, biznes mühitinin əlverişliliyinin daha da artırılması və biznesə başlama proseduralarının sadələşdirilməsi üçün zəruri tədbirlərin görülməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti “Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin “bir pəncərə” prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında” 2007-ci il 25 oktyabr tarixli, 2458 sayılı Sərəncam imzalamışdır. Sərəncama əsasən "bir pəncərə" prinsipi üzrə vahid dövlət qeydiyyat orqanı Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi müəyyən edilmişdir. "Bir pəncərə" sisteminin tətbiqindən sonra biznesini

qeydiyyatdan keçirmək istəyən sahibkar əvvəllər olduğu kimi uzun müddət deyil, 3 gün gözləyir və tələb olunan proseduraların sayı 15-dən 5-ə qədər azaldılmışdır.

İnvestisiya fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi vahid iqtisadi, elmi-texniki və sosial siyasət yeridilməsi məqsədi ilə həyata keçirilir və Azərbaycan Respublikasının sosial-iqtisadi inkişaf proqramında nəzərdə tutulmuş həcmlərdə respublika və yerli büdcələr hesabına maliyyələşdirilir.

İctimai tələbatın ödənilməsinin daha vacib istiqamətlərində investisiya fəaliyyətini həyata keçirən investorlara Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları ilə nəzərdə tutulan güzəştlər verilir.

Dövlət mülkiyyət formasından asılı olmayaraq bütün investisiyaların, o cümlədən xarici investisiyanın qorunmasına təminat verir.

İnvestisiyanın qorunması Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunvericiliyi, habelə başqa dövlətlərlə bağladığı müqavilələrlə təmin edilir. Investorlar, o cümlədən xarici investorlar investisiyanı idarə, istifadə və ona xitam verməyə maneçilik törədə bilən ayrı-seçkilik xarakterli tədbirləri istisna edən, habelə qoyulmuş sərvətlərin və investisiyanın nəticələrinin respublikadan aparılması şərtləri və qaydasını müəyyənləşdirən bərabər hüquqi rejimlə təmin olunurlar.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 30 mart tarixli Sərəncamı ilə iqtisadiyyatın qeyri-neft sahələrinin inkişafına, bu sahələrdə mövcud müəssisələrin maddi və texnoloji bazasının yeniləşdirilməsinə investisiya qoyuluşunun təşviqi məqsədilə Azərbaycan İnvestisiya Şirkəti yaradılmışdır. Hazırda şirkət fəal şəkildə ölkə iqtisadiyyatının qeyri-neft sektorunun inkişafı ilə bağlı qarşıya qoyulmuş vəzifələrin icrasını uğurla davam etdirir. Belə ki, sement istehsalının genişləndirilməsi, gəmiqayıma şirkətinin yaradılması, qida məhsullarının emalı, logistika və digər sahələrdə layihələrin həyata keçirilməsi ilə bağlı konkret addımlar atılmaqdadır.

Sahibkarlığın, xüsusilə kiçik sahibkarlığın inkişafına və əhalinin işgüzarlıq fəaliyyətinin artırılmasına maliyyə dəstəyinin verilməsi məqsədilə İqtisadi İnkişaf

Nazirliyinin nəzdində Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu yaradılmışdır. Kiçik və orta sahibkarların maliyyə vəsaitlərinə olan tələbatının ödənilməsinin real mənbəyi kimi sahibkarlığa dövlət maliyyə yardımı mexanizmi formalaşdırılmışdır ki, bu da əsas etibarilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaiti hesabına güzəştli maliyyələşmə mexanizmlərinin tətbiqi ilə səciyyələnir.

Beləliklə, Ölkə başçısının müəyyən etdiyi sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin ən mühüm istiqaməti Azərbaycanın dünya iqtisadi sistemə inteqrasiyasının sürətləndirilməsindən ibarətdir.

Mövzunun aktuallığı bank sisteminin investisiya potensialının formalaşması və inkişafı üzrə tövsiyələrin nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasının zəruriliyi və bu prosesdə investisiya banklarının rolunun müəyyən edilməsi ilə bağlıdır.

Bank sisteminin likvidliyinin böhranı şəraitində resurs bazasının möhkəmləndirilməsi və banklarının investisiya potensialının artırılması xüsusi aktuallıq kəsb edir. Resursların bir hissəsi əhali tərəfindən götürülür, digər resurslar xaricə çıxarılır, ilk növbədə pensiya və pay investisiya fondları qismində institusional və kollektiv investorlar isə vəsaitlərin bank depozitlərində yerləşdirilməsindən imtina edir və dövlət qiymətli kağızlarına üstünlük verir.

Azərbaycan və xarici banklar arasında əhəmiyyətli maliyyə axınlarını yaradan müştərilər uğrunda mübarizənin miqyasları genişlənir.

Bankların investisiya potensialının artırılmasının zəruriliyi əsas etibarilə daxili investisiya tələbatının artması ilə də bağlıdır, belə ki, ölkə iqtisadiyyatı qarşısında innovativ istehsalatların yaradılması, perspektiv ərazilərin iqtisadi inkişafı və iri infrastruktur layihələrin maliyyələşdirilməsi məsələləri durur. Öz kapitalının miqyaslarına, çoxlu pul ehtiyatlarını toplamaq qabiliyyətinə, göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinə görə ölkənin bank sistemi bu yeni tələblərə cavab verməlidir.

Son bir neçə ay ərzində ölkə iqtisadiyyatının investisiya cəlbediciliyinin bir qədər zəifləməsinə və bunun beynəlxalq reyting agentliklərinin Azərbaycana verdiyi

reytinglərin dinamikasında, birbaşa və portfel investisiyaların onun iqtisadiyyatına axınını xarakterizə edən göstəricilərin qiymətlərinin azalmasında bilavasitə əks olunmasına baxmayaraq, ölkə iqtisadiyyatına daxil olan investisiya resurslarının təkrar bölgüsü funksiyasını yerinə yetirən banklara maraq kifayət qədər yüksəkdir. Yaranan vəziyyətdə bankların qarşısında real sektorun kapitalının, o cümlədən hətta likvidliyin böhranı şəraitində uzunmüddətli maliyyələşdirmə vasitəsilə formalaşması məsələsi durur.

Bu məsələnin uğurlu həlli üçün bankların investisiya xidmətləri investorların tələbatlarına cavab verməlidir. Onların lazımı və kafi siyahısının müəyyən edilməsi yalnız bankların investisiya potensialının elmi cəhətdən əsaslandırılmış qiymətləndirilməsi əsasında mümkündür. Bunun üçün həmin investisiya potensialının kəmiyyətə qiymətləndirilməsi meyarları sisteminin işlənilib hazırlanması, uzunmüddətli resurs təminatı probleminin həlli yollarının axtarışı tələb olunur.

İnvestisiya bankları yüksək ixtisaslı mütəxəssislərə malik olmaqla, daim ölkə qanunvericiliyini və aparıcı dünya birjalarının listing tələblərini təhlil etməklə, investisiyaların cəlb edilməsi prosesində emitentlərə daha ixtisaslı yardım göstərir.

Buna görə də kapital bazarlarında dünya rəqabəti şəraitində onların bütün bank sisteminin investisiya potensialının yaradılmasında rolu hazırda mühüm nəzəri və tətbiqi məsələdir. Bununla əlaqədar olaraq, tədqiqatın mövzusu aktual və praktiki baxımdan əhəmiyyətlidir.

Problemin işlənməsi dərəcəsi. Tədqiqat prosesində iddiaçı bank sistemi nəzəriyyəsinin və bankların investisiya fəaliyyətinin inkişafı sahəsində elmi nailiyyətlərə əsaslanmışdır.

Dissertasiya işinin məqsədi investisiya banklarının rolunun müəyyən edilməsi və bank sisteminin investisiya potensialına təsiri instrumentarisinin işlənilib hazırlanması üzrə elmi məsələnin həllindən ibarətdir.

Tədqiqat obyektı fəaliyyəti bank sisteminin investisiya potensialının artırılmasına yönəldilən investisiya banklarıdır.

Tədqiqatın mövzusu – investisiya banklarının fəaliyyətidir.

1.1. YIĞIM- İNVESTİSİYA ƏLAQƏLƏRİNİN TƏHLİLİ

Hər hansı bir ölkədə iqtisadi vahidlər (ev idarələri, şirkətlər və dövlət) gəlirlərinin hamısını istehlak xərclərinə yönəltmirlər. Onlar gəlirin bir hissəsini yığıma və ya

investisiyaya ayırırlar. İqtisadi vahidlərin ən vacib məqsədlərindən biri də gündəlik istehlak ehtiyaclarını artırmaqdır. Ancaq iqtisadi vahidlərin bugünkü istehlaklarını artırma bilmələri üçün gələcəkdəki istehlak imkanlarından daha çox fədakarlıq etməyə hazır olmaları lazımdır və ya eyni ifadəni tərsinə söyləsək, şəxslərin bu gün müəyyən bir istehlak miqdarından əl çəkmələri onlara gələcəkdə, bu gün əl çəkdiklərindən daha çox həcmdə istehlak imkanı vəd edir. Bu çoxluğu isə faiz həddi müəyyənləşdirir.

Ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkənin iqtisadi artımı o ölkədə yaradılan xalis real aktiv investisiyaların cəminə bağlıdır. Bu aktiv investisiyanın finans qaynağını isə ölkə daxilində cəlb edilmiş yığımlar ilə ölkə xaricindən gətirilən sərmayə fondları təşkil edir. Yığım ilə investisiya arasında qarşılıqlı əlaqə vardır. Yığım olmadan investisiyanın gerçəkləşdirilməsi mümkün deyildir, eyni zamanda investisiya imkanları və şəraiti olmadığı halda, iqtisadi anlamda yığımın da toplanması qeyri-mümkündür. Modern iqtisadi sistemlərdə, yığım sahibləri ilə investisiya qoymaq istəyənlər, adətən, müxtəlif şəxs və ya qruplardır. Bu səbəblə də müəyyən kəsimlərin planladıkları və gerçəkləşdirdikləri yığımların toplamı ilə başqa kəsimlərin planladıkları investisiyaların toplamının bərabər olması, gerçəkləşməsi ideal sayıla biləcək bir haldır.

Ümumiyyətlə, ölkənin iqtisadi artımı yığım (investisiya) miqdarına bağlıdır. İnkişaf etməkdə olan ölkələr yoxsul olduqlarından, onların yığımları da azdır. Sadəcə bu yığımlara əsaslanıb investisiya qoymaq ölkənin iqtisadi böyüməsini təmin edə bilməz və ya yetərli olmaz. Bu səbəbdən də inkişaf etməkdə olan ölkələr ölkənin iqtisadi böyüməsini sürətləndirmək məqsədi ilə xarici sərmayədən (xarici yığımlardan) yararlanmaq istərlər. Ümumiyyətlə, xarici sərmayə bir ölkəyə: özəl xarici sərmayə investisiyası və xarici kredit olmaqla iki formada gəlir.

Yığımfərdin pul gəlirinin istehlak üçün sərf edilməmiş hissəsidir. Şəxslərin məlum bir dövərdə əldə etdiyi cari gəlir (Ce) iki bölümdən ibarətdir: yığım (T) və cari xərclər (He). Bunu riyazi şəkildə belə göstərmək olar: $Ce = T + He$.

Cari gəliri sabit olaraq qəbul etsək, o zaman şəxslərin yığıcı cari xərclərin böyüklüyünə bağlı olacaqdır. Cari xərclərin toplamının cari gəlirə bərabər olduğu və ya bu gəlirdən yüksək olduğu bir halda şəxsi yığıcı sıfır və ya mənfi olur. Hər hansı bir ölkədə toplanan yığıcı qaynağı şəxsi və qurumların gəlirləridir. Yığıcı qabiliyyəti şəxsin gəlir səviyyəsinə bağlıdır.

Yığıcı etmə arzusu haqqında isə müxtəlif amillərdən söz açıla bilər:

1. gözlənilməyən bir hadisəyə qarşı xərclərə hazır olma (xəstəlik, ani fəlakət və s.);
2. gələcəkdə həyata keçirilməsi nəzərdə tutulan iri xərclər üçün bu gündən pul yığıcımaq (səyahətə çıxma, ev və ya avtomobil alma, uşaqlarının məktəb xərclərini maliyyələşdirmək və s.);
3. işqurma məqsədini gerçəkləşdirmək üçün hazırlıq görmə;
4. finans varlığı əldə etmə arzusu;
5. yüksək bir gəlirə sahib olma arzusu.

İnvestisiya definisiyası və investisiyanın stimullaşdırılmasına təsir edən amillər. Hər hansı bir dövərdə iqtisadiyyatda istehsal edilən məhsulun (output) yeni quruluşlar, yeni dayanıqlı təchizat və inventardakı dəyişmələr şəklindəki qisminin dəyərində investisiya deyilir və ya investisiya, gələcəkdəki istehlakı artırma bilmək məqsədilə bugünkü istehlakı qısmığı lüzumlu qılmaqdadır. Qeyd edək ki, daxili və xarici kapital investisiyaları praktikaya keçiriliş şəklində görə iki cür ola bilər. Belə ki, investisiyanın yatırıldığı daşınır qiymət və ya maddi dəyər ya ilk dəfə yaradılır, ya da daha öncədən mövcuddur. Daxili və xarici investorun bir ölkədə fabrik inşa etdirməsi və ya yeni çıxardılan hissə sənədini (səhmi) satın alınması birinci, daha öncə inşa edilmiş olan bir fabrikin satın alınması və ya kapital bazarında alım-satım predmeti olmuş bir daşınır qiymətin mülkiyyətinin əldə edilməsi isə ikinci qrupa misaldır. Daha öncə qurulmuş olan bir fabrikin xarici sərmayədar tərəfindən alınması, yeniləmə və ya genişləmə məqsədli ola bilər. Bununla bərabər, mövcud bir fabrik, bina və ya təsisin

satın alınması, fərdi olaraq investisiya olmaqla birlikdə, makro-iqtisadi nöqtəyindən nəzərdən investisiya sayılmaz. Çünki bu əməliyyat, əgər yeniləmə və genişlənmə məqsədli investisiya deyilsə, yəni istehsal kapasitəsini artırmırsa, sadəcə olaraq mövcud təsisin əl dəyişdirməsini təmin etməkdədir. Eyni şəkildə, səhm, finansman bonusu, xəzinə bonusu, dövlət istiqrazı kimi finansal varlıqların satın alımı da, iqtisadi mənada, investisiya sayılmaz; bu investisiyalar finans investisiyalarıdır. Burada əlavə bir dəyər yaradılmadığı kimi, fərd sadəcə olaraq əlindəki varlığın şəklini dəyişdirməkdədir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT), investisiyaları 1953, 1968 və 1993-cü illərdə Milli Hesablar Sistemi (System of National Accounts – SNA) içində təsnif etmişdir. 1993-cü ildəki SNA, BM, OECD, IMF, IBRD və Avropa Toppluluqları Komissiyası tərəfindən müştərək hazırlanmışdır. Bununla rəsmi olaraq dünya miqyasında statistikaların müqayisə edilə biləcək duruma gəlməsi təmin edilmişdir. 1993-cü ildəki SNA iqtisadi varlıqları finansal iqtisadi varlıqlar və qeyri-finansal iqtisadi varlıqlar olaraq ikiye ayırmışdır.

Finansal iqtisadi varlıqlar aşağıdakı komponentlərdən təşkil olmaqdadır: Bono; İstiqraz; Səhm; Pul funksiyasını yerinə yetirən qızıl; Kassa-bank; Avanslar; Debet hesabları.

Ümumi olaraq investisiyaların aşağıdakı şəkildə təsnif etmək mümkündür: etüd-proyekt investisiyaları; yeni investisiyalar; fəaliyyəti davam etdirmə və yeniləmə investisiyaları; ekspansiya investisiyaları; tamamlama və çətin situasiyaları açmaq üçün ekstremal investisiyalar; modernləşdirmə və təkmilləşdirmə investisiyaları; araşdırma-inkışaf etdirmək (research and development R&D) investisiyaları.

Plasman - pulun, gəlir gətirən daşınır və daşınmaz mallara və ya digər sərvət ünsürlərinə qoyularaq dəyərləndirilməsidir. Plasman mövcud investisiyaların əl

dəyişdirməsidir, yəni bir investisiya deyildir. Adətən, sənayeləşmiş ölkələrdə plasman aksiyalara qoyulmaqdır.

Bunların alqı-satqısı iqtisadiyyatda mövcud istehsal gücləri üzərindəki mülkiyyət haqqının bir əldən başqa ələ keçməsindən savayı bir şey deyildir. İqtisadi anlamda investisiya fondların sərmayə mallarına (real varlıqlara) yönəlməsidir. Ümumiyyətlə, hər hansı bir ölkədə yığının həcmi real investisiyalar təşkil edir, real investisiyaların həcmi isə bu investisiyaların gerçəkləşdirilməsi üçün yetərli fondların olmasına, digər bir ifadə ilə desək, yığım fondlarının axtarılmasına bağlıdır. Real varlıq investisiyaları yenidən qurmaya və istehsal gücünün artımına yönəldilmiş investisiyalardır.

Ümumiyyətlə, iqtisadçıların sərmayənin marjinal təsiri adlandırdıqları və finans nəzəriyyəsində daxili səmərə vermə nisbəti (internal rate) olaraq tanınan investisiyanın səmərəlilik nisbəti, şübhəsiz investisiyaya yönəlik planların qərara alınmasında önəmli faktlardır.

İnvestisiyanın stimullaşdırılmasının 2 önəmli amili vardır: investisiyanın gəlirlilik nisbəti; və investisiyanın finans qaynaqlarının orta xərcləri.

İnvestisiyanın səmərəliliyi investisiya mövzusunda ölkə iqtisadiyyatının ehtiyac hiss etməsi, başqa sözlə desək, investisiyanın qoyulacağı iş sahəsində bir təklif və tələb tarazlığın tapılması ilə yaxından əlaqədardır. Sərmayə xərcləri isə finansal bazarlarda təşkil edilən borclanma və özəl fondlarının xərcləri ilə investor şirkətin özəl şərtlərinə bağlı olaraq az və ya da yüksək səviyyədə təşkil edilə bilər.

Finans bazarında fondların xərclərinin aşağı və ya yuxarı səviyyədə olmasına təsir edən başlıca amillər: Mərkəzi Bankın apardığı pul siyasəti və ölkə iqtisadiyyatının yığım potensialı və onun kapital bazarındakı fəaliyyətinin əhatə dairəsi təşkil edir.

Yığım və investisiyanın müxtəlif şəxslər tərəfindən həyata keçirildiyi bir toplumda yığımların investisiyaya dönməsi, finanssisteminin varlığını meydana çıxarır. Finans sistemi şirkət və fərdlərdən əmanətləri (depozitlər) cəlb edir və toplanmış vəsaitləri sonradan dövlət, şirkət və fərdlər arasında yenidən bölüşdürür. Beləliklə, öz vəsaitlərini təklif edən əmanətçilər (kreditorlar) və bu vəsaitlərə ehtiyacı olanlar (borclular) kimi iki qrup yaranır.

Finans sisteminin ən vacib çalışma mexanizmi borclama və borcvermə əməliyyatlarını asanlaşdırmaq və nizamlı bir şəkildə işləməsini təmin etməkdir.

1.2 Sistem əhəmiyyətli maliyyə insitutlari və banklarin fəaliyyət növləri üzrə təhlili

Sistem riskləri maliyyə sisteminin fəaliyyətinin pisləşməsi nəticəsində maliyyə xidmətlərinə çıxış imkanlarının məhdudlaşdırılması və real sektora neqativ təsir kimi qiymətləndirilir. Sistem risklərinin qiymətləndirilməsi zamanı sistem əhəmiyyətli maliyyə institutları mühüm rol oynayır.

Maliyyə institutlarının sistem əhəmiyyətliyinin müəyyən edilməsində üç meyar seçilir. Meyarlar birbaşa və dolay təsir kanallarını özündə əks etdirirlər. Ölçü və əvəzetmə dərəcəsində birbaşa təsir, dolay təsir qarşılıqlı əlaqədə özünü göstərir. Bu meyarlar aşağıdakılardır:

1. Ölçü. Maliyyə institutlarının göstərdikləri xidmətlərin maliyyə sistemində xüsusi çəkisi sistem əhəmiyyətini əks etdirən amillərdən biridir. Maliyyə institutların apardıqları əməliyyatların xüsusi çəkisinin yüksək olması onun bazarda sistem əhəmiyyətli olmasının göstəricisidir.

2. Əvəzetmə. Bəzi maliyyə institutları iqtisadiyyatda vacib rol oynayırlar. Onlar böyük həcmə və ya digər institutlarla əlaqədə olduqları üçün deyil, bu institutlar xüsusi xidmətlər göstərdikləri üçün sistem əhəmiyyəti daşıyırlar. Belə institutlara ödəniş və klirinq sistemləri, kastodial xidmətlər və s. aid etmək olar.

3. Qarşılıqlı əlaqə. Maliyyə sisteminin komponentləri arasında qarşılıqlı əlaqə nəticəsində fərdi maliyyə institutunda yaranan problemlərin maliyyə sistemə yayılmasıdır.

Bank sistemi iqipilləli təşkil olunur. Ölkənin bank sisteminin mərkəzində duran Mərkəzi Bank “Banklar Bankı” kimi çıxış edir və ona iqtisadi baxımdan bir çox vəzifə və funksiyalar verilmişdir. Hər şeydən əvvəl, Mərkəzi Bank son kredit instansiyasıdır. Qanunvericiliklə ona verilmiş hüquqdan istifadə edərək bank sistemini tənzimləyir, onların iqtisadiyyata təqdim etdiyi kreditləri və depozit qəbulunu dolay

yolla müəyyən edir. Mərkəzi Banklar dövriyyədəki nağd pulun emitentidir və iqtisadiyyata pul təklifinin əsasını təşkil edən pul bazasını əlində olan pul siyasəti alətləri ilə müəyyən edir. Milli pulun daxili və xarici dəyərini qoruyur. Hökumətə maliyyə və iqtisadi məsələlərdə müşavirlik edir. Göründüyü kimi, bir dövlət orqanı kimi, onun bir çox vəzifələri vardır.

Kredit- maliyyə qurumlarının ən ilkin və geniş yayılmış forması bankların da daxil olduğu depozit institutlarıdır. Depozit institutu olan kommersiya bankları, demək olar ki, bütün ölkələrdə iqtisadiyyatın finansmanı üçün başlıca mənbəyidir. Banklar fiziki şəxslərdən, firmalardan, dövlət orqanlarından tələb edilənədək və müddətli əmanətlər qəbul edir və öz növbəsində onları kredit olaraq təqdim edir və ya ayrı-ayrı iqtisadi subyektlərin qiymətli kağızlarını yerləşdirir, investisiyaların həyata keçirilməsində iştirak edir.

Banklarının fəaliyyəti hər bir ölkənin bank qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Bəzi ölkələrdə onların fəaliyyətinə daha məhdud hüquqi çərçivədə, bəzilərinə isə bir qədər geniş çərçivədə imkan verilir.

Finans vasitəçiləri - finans qurumlarına vasitəçilik deyilməsinin səbəbi fond transferini saxlamaq məqsədi ilə yığım sahibləri ilə borclular arasında tam bir transfert vəzifəsi görməsindədir. Bu qurumlar özləri əmanət qəbul edir və bu əmanəti kredit halında ehtiyacı olanlara verərək fond axtarma prosesini tamamlayırlar. Vasitəçilər əldə etdikləri fondların istifadəsinə görə müəyyən bir komissyon ödəyirlər, özləri də əmanətləri kreditə çevirdiklərinə borclulardan bir komissyon tələb edirlər. Bu ikisinin arasındakı fərq qurumun mənfəətini təşkil edir. Vasitəçilər pul axtaranla pula ehtiyacı olanlar arasında vasitəçilik edir və müvəqqəti sərbəst pulları istifadəçilərin sərəncamlarına transformasiya edirlər.

Vasitəçi qurumlardan ən önəmlisi fərd və qurumların yığımlarının əmanət formasında toplayan "əmanət qəbul edən qurumlarıdır". Bu qurumlarda yığımları ilə bazardakı fond təklifini qarşılayan (fond çoxluğuna sahib olanlar) və bazardan fond

tələbində olaraq fond kəsirlərini finans etmək istəyən (fond kəsiri olanlar) iştirakçılar yer alır. Əmanət qəbul edən qurumlar, fond çoxluğuna sahib olanlardan "əmanət" adı altında fond qəbul edər və qiymətli kağız alışı və kredit satma yolu ilə fond kəsiri olanlara fond təmin edirlər. Bu əməliyyatların finans bazarlarında rəğbət görməsinin səbəblərini aşağıdakı şəkildə sıralaya bilərik: fond çoxluğuna sahib olanların yığımlarını əmanət formasına çevirmək; əmanətlərdən saxlanan fondların tələblərə uyğun şəkildə paketləmə və marketinqini həyata keçirirlər. Beləliklə, fond kəsiri olanların ehtiyac duyduqları miqdar və müddətlərdə kreditlərin bazarlamasını gerçəkləşdirirlər.

Əmanət qəbul edən qeyribank finans qurumlarının qaynaqlarının böyük bir hissəsini xalqın qoyduğu əmanət hesabları təşkil edir. Əmanət növləri bir-birindən fərqli olan bu qurumların ümumi xüsusiyyətlərini aşağıdakı kimi sıralamaq mümkündür:

1. bu qurumlar, təklif etdikləri əmanət ilə bağlı şərtləri açıqlayır və tələb edilən miqdarı tam olaraq təklif edirlər və əmanət olaraq qoyulan pulun nominal toplamını gələcəkdə geri ödəməyi öhdəlik edirlər;

2. kiçik yatırımcılar tərəfindən də tələb edilə biləcək finans aktivləri təklif edilir;

3. bu qurumların təklif etdikləri əmanətlərin bir hissəsi dövlətlə bağlı xüsusi təyinatlı qurumlar tərəfindən sığorta edilir.

Finans bazarlarında əmanət toplayan qurumlar aşağıdakılardır: Kredit ittifaqları, Kommersiya bankları, Əmanət bankları, Əmanət və Kredit birlikləri və Poçt-bank qurumları olmaqla beş qrup altında toplaya bilərik.

Kommersiya bankları. Öncə deyildiyi kimi, bank kreditlərindən hamı eşidib. Məhz bu səbəbdən biz kommersiya banklarının kredit fəaliyyəti üzərində ətraflı dayanmayacağıq. Təkcə onu qeyd edək ki, kreditləşmənin maraqlı bir növü var, hansı ki hələlik Rusiyanın bank praktikasında geniş yayılmayıb.

İstənilən digər investor kimi, bank özünün kredit risklərinin azaldılmasında maraqlıdır. Və müəssisəniz bu işdə ona kömək edə bilər. Sizdə, uzunmüddətli saziş üzrə ödənişləri sabit yerinə yetirən, iri müştəri olduğu təqdirdə, bu saziş üzrə gələcək ödənişlərin girovu əsasında bank kreditinin alınması üçün real imkan var. Şübhəsiz, bank belə hesablaşmalar üçün ayrıca hesabın açılmasını tələb edə bilər və orada müəyyən azaldılmayan qalığı saxlaya bilər. Razılaşın, lakin yalnız sizin üçün daha əlverişli olan faiz dərəcəsi ilə. Banka izah edin ki, daha kiçik gəlir riskin xeyli azalması ilə kompensasiya olunur.

Belə kreditləşmənin, əhali ilə (telefon stansiyaları, qaz və elektrik enerjisinin təchizatçıları) böyük həcmdə nəğdsiz hesablaşmalar aparan müəssisələr üçün də, çox ciddi perspektivi var. Kreditor – bank keçmişdəki belə ödənişlərin həcm və sabitliyini qiymətləndirmək və bu göstəricilərin gələcək üçün proqnozunu kifayət qədər dəqiq vermək iqtidarındadır.

Kommersiya bankları topladıqları müddətli və müddətsiz əmanətlərlə bərabər, dolayı finans alətlər qarşılığında fond toplayaraq səhm, istiqraz və çeşidli kredit alətlərinə yatıran finans qurumlarıdır. "Kommersiya bankı" adı bankların ticarətlə yaxından əlaqədar olmasını xəbər verir. Kommersiya bankları qurulduqları ilk günlərdən bəri şirkətlərə kredit vermə əməliyyatını həyata keçirirlər. Son illərdə kredit verilən qrupların sırası genişlənsə də, bu bankların təməl kreditləndirdikləri qruplar hələ də şirkətlərdir. Bütün kommersiya banklarının başlıca iki funksiyası vardır: borc almaq və borc vermək. Borc almaq çox zaman əmanət şəklində, borc vermək isə kredit şəklində ortaya çıxır. Kommersiya banklarının bank sistemi içərisində ən önəmli fəaliyyətlərindən biri də bank pulunu yarada bilməsidir. Bank pulu banka qoyulan əmanətin məcburi ehtiyat normalarına ayrılan miqdarı çıxıldıqdan sonra, təkrar kredit olaraq verilməsi nəticəsində yaranır. Bank pulu çek sisteminin tətbiq edildiyi ölkələrdə böyük rol oynayır. Kommersiya banklarının fond qaynaqlarını müddətsiz və müddətli əmanət hesabları, Mərkəz bankının avansları və iştirakların mənfəətləri

təşkil edir. Kommersiya bankları çoxçeşidli əmanət hesabları təklif etməklə fond çoxluğuna sahib olanlara xidmət göstərirlər.

Əmanətlərdən təşkil edilən fondlar və həqiqətən verilən kreditlər və ya qiymətli kağız alımı ilə fond kəsri olanlara fond transfer edirlər. Kommersiya bankları əmanət və borcvermə xidmətləri, fərdlərə, şirkətlərə, dövlət qurumları tərəfindən verilən kredit əmanət servisləri kimi, özəl və ya dövlət sektorlarına xidmət göstərirlər.

Azərbaycan Respublikasında mövcud bank qanunvericiliyinə uyğun olaraq əhalinin əmanətləri banklar tərəfindən yalnız Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının verdiyi lisenziya əsasında qəbul edilə bilər.

Əmanətçi ilə bağlanmış müqaviləyə əsasən bank əmanətçinin qoyduğu pul vəsaitini saxlamağı, əmanət üzrə faiz şəklində və bankların təklif etdiyi başqa formada gəlir ödəməyi, əmanətlə hesablaşmalar üzrə əmanətçinin tapşırıqlarını yerinə yetirməyi tutulmuş şərtlərlə və qaydada geri qaytarmağı öhdəsinə götürür.

Banklar ilk növbədə müştərilərin vəsaitlərini cəlb etmək və ya onların vəsaitlərini özündə saxlamaq üçün onlara kifayət qədər yüksək faiz gəliri əldə etməyi təmin etməlidir. Digər tərəfdən isə banklar kifayət qədər yüksək faiz dərəcəsi ilə qəbul edilən vəsaitləri qorumaq üçün onlara kifayət qədər yüksək faiz dərəcəsi təklif etməlidirlər.

Depozit hesabları onun sahibləri üçün puldur. Eyni zamanda depozit faiz gətirən bank puludur. Dolayısı ilə depozit onun sahibləri üçün bir tərəfdən tədiyyə vasitəsi, digər tərəfdən kapital rolunu oynayır. Lakin depozitin gətirdiyi faiz həmişə kapitalın adı gətirisindən az olur. Depozitin özünəməxsus xüsusiyyəti onun faiz gətirən likvid vəsait olmasıdır. Banklar tərəfindən açılan tələb edilənədək hesablar onun sahibləri üçün ən yüksək likvidliyə malikdir. Onlar bu hesablardakı vəsaiti istənilən vaxt geri götürə və onu digər subyektin hesabına köçürə bilərlər. Belə hesabı adətən firmalar, hökumətlər, fiziki şəxslər cari xərclərini bank köçürmələri vasitəsilə həyata keçirmək

üçün açırlar. Tələb edilənədək hesablardan vəsait istənilən vaxt çağrıla bilsə də, təcrübə prosesində bankların daim bu hesablarında qalıqlar mövcud olur (transaksion qalıqlar). Banklar həmin vəsaiti fond olaraq pula ehtiyacı olan subyektlərə təqdim edə bilir. Finans sistemi əsas etibarilə banklara söykənən ölkələrdə bu transaksion qalıqlar fond axtaranların qısamüddətli ehtiyaclarının ödənilməsində böyük rol oynayırlar.

Hal-hazırda isə banklar depozit və əmanət əməliyyatları üzrə faiz siyasətini təyin etməkdə sərbəstdirlər. Kommersiya banklarının bu cür siyasətinə müəyyən amillər təsir göstərir. Bankların faiz dərəcəsinə təsir göstərən əsas amillərdən biri Mərkəzi Bankların apardığı uçot siyasətidir. Çünki uçot siyasətinin aşağı düşməsi və ya qalxması kommersiya banklarının ssuda və depozitləri üzrə faizlərinin aşağı düşməsinə və ya qalxmasına səbəb olur. Mərkəzi bankların açıq bazarda apardığı əməliyyatlar da kommersiya banklarının faiz siyasətinə təsir göstərən pul-kredit tənzimlənməsinin əsas metodlarından biridir.

Ümumiyyətlə, qeyd etmək olar ki, kommersiya banklarının səmərəli fəaliyyət göstərməsi onun faiz dərəcəsinin nə qədər səmərəli olduğundan asılıdır. Bildiyimiz kimi bank öz gəlirlərini bir tərəfdən faiz dərəcəsinə artırmaqla çoxalda bilər (indiki şəraitdə faizlərin bazarda tələbdən və təklifdən asılı olaraq formalaşdığı şəraitdə bu qeyri-mümkündür). Digər tərəfdən isə kommersiya bankları apardıqları əməliyyatların kəmiyyətini artırmaqla əldə etdiyi faiz dərəcələrinin həcmi və öz gəlirlərini artırmaqla bilər. Bu baxımdan indiki şəraitdə yerli kommersiya bankları öz gəlirlərini artırmaq üçün son istiqaməti üstün tutmalıdırlar. Banklar əlavə vəsaitləri cəlb etmək üçün özlərinin uzunmüddətli öhdəliklərini, yəni istiqraz vəərəqlərini də buraxa bilərlər. Bu vaxt bank qiymətli kağızların emitenti kimi çıxış edir. İndiki şəraitdə banklar resurs çatışmazlığı ilə üzləşməmək üçün, cəlb etdiyi müddətli qoyuluşların xüsusi çəkisini artırmaq üçün öz passivlərinin strukturunu təkmilləşdirməlidirlər.

Bank hesabları növlərindən biri də müddətli hesablardır. Bu hesablarda bankların bəlli bir müddət üzrə cəlb etdiyi vəsaitlər yerləşdirilir. Müddətli hesablar bank resurslarının formalaşmasında önəmli rol oynayır. Bu hesablardakı vəsait tədiyyə rolunu oynaya bilməz. Müddəti bir ilə qədər olan hesablar pul bazarı aləti, müddəti bir ildən yuxarı olan hesablar isə kapital bazarı alətidir. Son vaxtlar inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsində vəsaitlərin maksimum cəlb olunması məqsədilə banklar tərəfindən daha geniş spektrli xidmətlər göstərilməkdədir.

Əmanət bankları - ipotekli kreditlər yolu ilə kiçik yatırımcılara yönəlik borcvermə əməliyyatlarında ixtisaslaşmış qurumlardır. Əmanət banklarının əsas funksiyası kiçik investorların əmanətlərinin toplanması və bu əmanətlərin iqtisadiyyata yönləndirilməsidir. Bank topladıqları fondların böyük bir hissəsini müştərilərinə verirkən, bir hissəsini də kredit şəklində ipotek qarşılığı olaraq inşaat-mənzil krediti kimi kiçik şirkətlərə verir. Əldə edilən mənfəətin 10-15%-i qarantı fondunu təşkil edir, qalan hissəsi isə əmanətçilərə faiz formasında verilir. Əmanət banklarında faiz dərəcələri kommərsiya banklarına nisbətən aşağıdır.

İnvestisiya bankları. Uzunmüddətli investisiya kreditini təmin edən və ya da özəl şirkətlərin çıxardıqları istiqrazların satışına qarantıya verən qurumlardır. Hər iki durumda da bunların fəaliyyətləri kommərsiya banklarından fərqli olub investisiyaların finansmanı məqsədinə yönəlikdir. İnvestisiya banklarının qaynaqları ortaqların (hökumət, kommərsiya bankları və ya böyük holdinqlər kimi) qoyduqları öz sərmayədən çıxartdıqları uzunmüddətli istiqrazların satışından və ya xarici qaynaqlardan yaranır. İnvestisiya bankları, istiqraz çıxararaq investisiya krediti saxlamaq istəyən şirkətlərlə bir qarantı anlaşması (underwriting) imzalayırlar. İstiqrazların satışını nəzərdə tutan bu anlaşma müxtəlif formalarda ola bilər. Məsələn, bir sxemə görə, investisiya bankı, istiqrazları topdan satın alır və bunları bazarda yenidən satır. Digər bir sxemə görə isə istiqraz ixrac edən qurum bunları özü bazarda satışa təklif edir,

ancaq satılmayan hissə investisiya bankı tərəfindən satın alınır. Beləliklə, hər iki durumda istiqrazları çıxaran qurum bunların satılmasını qarantı altına almış olur. Şübhəsiz investisiya bankları bu xidmətlər müqabilində bir komisyon (haqq) alırlar.

Beləliklə, investisiya bankları, kapital bazarının daha çox inkişaf etdiyi ölkələrdə xalqın qısa və uzun bir müddət üçün istifadə etmədiyi əmanətləri ilə şirkətlərin və dövlətin uzun müddətli kreditə olan ehtiyaclarının qarşılınmasında vasitəçi olurlar.

İnvestisiya banklarının funksiyaları aşağıdakılardır: Aksiya və istiqrazların II bölgüsünü həyata keçirir; avrovalyuta bazarında avroistiqraz və avroaksiya yerləşdirilməsinə vasitəçilik edir və korporativ şirkətlərə investisiya mövzusunda müşavirlik xidməti verir.

Bu gün Azərbaycanın bir çox bankı özünü “investisiya bankı” adlandırır, ciddi yanaşsaq bu düzgün deyil. Qeyri-peşəkar nöqtəyi-nəzərdən istənilən bank – investisiya bankıdır: çünki o, müştərilərin depozitdə yerləşən vəsaitlərini investisiya kimi yatırır. Buna baxmayaraq, investisiya bankının çox dəqiq tərfi var: bu, qiymətli kağızların yeni buraxılışlarının yerləşdirilməsi ilə məşğul olan investisiya institutudur. İnvestisiya bankını investor yox, maliyyə vasitəçisi hesab etmək daha düzgün olardı. Özünün səhm və ya istiqrazlarının yeni buraxılışlarını yerləşdirmək (yəni satmaq) istəyən şirkət təklifin kütləvi tətbiq edilməsi və ya fərdi yerləşdirilməsi üçün investisiya bankını cəlb edə bilər. Çox vaxt investisiya bankını maliyyə layihələrinin həyata keçirilməsinin ilkin mərhələlərində cəlb edirlər, investisiya bankının mütəxəssislərinin şirkət rəhbərliyinə hansı növ və nə vaxt qiymətli kağızların buraxılması məsələlərində kömək etmək üçün məqsəd, zəruri maliyyələşmə həcmi ən sərfəli şərtlərlə cəlb etməkdir.

Emitent – şirkət və investisiya bankı arasında qarşılıqlı fəaliyyətin iki mexanizmi mövcuddur.

1. İnvestisiya bankı bütün buraxılışı emitentdən müqavilə qiyməti ilə alır, sonra isə onu daha yüksək (mümkün olduğu təqdirdə) qiymətlə investora satır. Bu iki qiymət arasında fərq investisiya bankının gəlirini təşkil edir.

2. İnvestisiya bankı emitentin agenti kimi – yerləşdirilən buraxılışın tam dəyərindən müəyyən faiz alaraq, hərəkət edir.

Dünya praktikasında tez-tez investisiya banklarını iri yenidən qurma işlərini (bazasında yeni şirkəti təşkil etməklə, struktur bölmənin səhmləşdirilməsi, iki şirkətin birləşməsi və ya bir şirkətin digərini udması) aparılan zaman maliyyələşmənin alınması üçün cəlb edirlər.

Ticarət bankları. Ticarət bankı (ingil. merchant bank) – hələ ki Azərbaycan üçün görünməyən hadisədir. Ticarət bankı həm kommersioniya, həm də investisiya bankına bənzəyir. Ticarət bankları böyük kapitala malikdir, hansı ki onlara qiymətli kağızları nəinki alıb satma, hətta investisiya obyektini kimi, əldə etmək üçün imkan verir. Bundan başqa, ticarət bankları, kommersioniya banklarının praktikasında adi sayılan, hesablaşma və kredit xidmətlərini göstərir.

Əmanət və kredit birlikləri (ƏKB)- kommersioniya bankları ticari kreditlər üzərində ixtisaslaşarkən, əmanət və kredit qurumları ev, avtomobil kimi istehlak kreditləri sahəsində ixtisaslaşırlar. Əmanət və kredit birlikləri, əhalidən topladıqları əmanətləri inşaat-mənzil finansmanı axtaran quruluşlardır. Əmanət və kredit birlikləri 150 il bundan öncə yaranmalarına baxmayaraq onların tam mənada inkişafı II Dünya müharibəsindən sonrakı dövrə təsadüf edir. Əmanət və kredit birlikləri banklara qarşı rəqib olaraq ən ciddi qurumlardır. ƏKB mənzil tikintisi sahəsinin finansmanı mövzusunda ixtisaslaşır və bunların xidmətindən başlıca olaraq orta gəlirə sahib olan fərdlər istifadə edir. ƏKB balansının aktivində ən böyük payı kreditlər və ipotekə əsaslanan qiymətli kağızlar təşkil edir (ümumi aktivlərin 70%-i). Son vaxtlar ipotekə əsaslanan qiymətli kağızlar artmağa meyillidir, çünki onlar ipotekə görə daha asan

satılmağa başlamışdır. ƏKB-də məcburi ehtiyat normaları tətbiq olunur. Buna əsasən ƏKB nağd pul, nağd və Mərkəzi bankda əmanət olaraq tutmaq məcburiyyətindədir.

Kredit ittifaqları - mənfəət məqsədi daşımır və fəaliyyətləri sadəcə üzvləri ilə məhdudlaşır. Kredit ittifaqları daha çox üzvlərinin istehlak kreditləri ehtiyacına yatırım edirlər. Kredit ittifaqları ortaqlıq anlaşması təməlinə söykənirlər. Modern bir kredit ittifaqı hər hansı bir kommersiya bankının verdiyi bütün xidmətləri verə bilər. Kredit birlikləri kommersiya bankları kimi çalışır. Lakin, onlar bankları kredit ittifaqlarının gəlir vergisindən azaddırlar, haqsız rəqabətə yol açdığını söyləyirlər. Kredit ittifaqları ilə digər əmanət quruluşları arasındakı təməl fərq göstərdikləri xidmətlərlə bağlıdır. Kredit ittifaqları mənfəət əldə etmək məqsədi ilə qurulmamışdır. Kredit ittifaqları vergidən azad yardım alan qurumdur və yatırılan əmanətlərlə səhmdara çevrilir və faiz ödəmələri mənfəət payı olaraq üzvlərə (səhmdarlara) verilir. Kredit ittifaqlarında çalışanların əksəriyyəti maaşsız işləyir. Kredit ittifaqlarının kreditlərinin 60%-ə yaxını ittifaqın üzvlərinə açılır. Belə ki, ittifaqın üzvləri istehlakçı olduqlarına görə, onlar istehlak və ipotek kreditləri təqdim edirlər. Kredit ittifaqlarının aktiv hissəsində qiymətli kağızlara yatırımlar da yer alır.

İnkişaf bankları - daha çox sərmayə bazarının inkişaf etmədiyi və ya sərmayənin qıt olduğu ölkələrdə ortaya çıxmışdır. İnkişaf banklarının vəzifələri aşağıdakılardır: İnvestisiya layihələri hazırlamaq və investisiyanı stimullaşdırmaq məqsədi ilə uzunmüddətli kredit xətti açmada yardımlar; Şirkətlərin səhmlərini alaraq investisiya prosesində iştirak edirlər; Xarici sərmayənin investisiya sahələrinə yönəlməsinə vasitəçilik edirlər.

Beləliklə, kommersiya banklarının fəaliyyəti investisiya bankların fəaliyyətindən tamamilə fərqlənir. İnvestisiya bankları yığım sahibləri ilə orta və uzunmüddətli fonda tələbi olan şirkətlər arasında bilavasitə rabitə qurur, sərmayənin mobilizəsində vasitəçilərin ortadan qalxmasına imkan hazırlayır, kiçik yığımların doğrudan doğruya daha sürətlə real sektora doğru investisiya axtarışını təmin edər.

Kommersiya banklarında isə ilə kiçik yığımların investisiyaya axtarılması daha dolaşıqdır, yəni kiçik məbləğlər öncə banklarda toplanacaq, sonra isə şirkətlərə axtarılacaq. Kommersiya bankları qaynaq çoxluğuna sahib region və ya kəsimdən bu çoxluğu əmanət olaraq toplayır və qaynaq ehtiyacı olan bölgəyə kredit olaraq verir.

Pul bazarı və alətləri isə şirkətlərə yalnız xarici qaynaq və ya borc qaynağı təmin edə bilər.

Sərmayə bazarının səmərəli çalışması fərdlərin istehlak meyllərini zəiflədir və yığıma ianətlik tendensiyasını yüksəldir və nəticədə iqtisadiyyatda sərmayə yığımina yol açır. Qiymətli kağızlara bilincli və bilgili olaraq investisiya qoyanlar, gələcəkdəki müəyyənsizliyə bəri başdan hazırlıq görər və nəticədə gələcəkdə az-çox gəlir əldə edə bilərlər. Bankçılıq sektorunda isə qoyulan vəsaitə müəyyən bir zaman çərçivəsində faiz uyğunlandığından, gələcəkdə spekulyativ qazanc əldə etmək imkansızdır. Investisiya bankları maliyyə alətlərini vaxtından öncə satmaq imkanı vardır, məsələn aksiya başına ödənilən dividendin vaxtı gəlmədən, sənədi bahalı qiymətə satmaq mümkündür və ya hər an likvidliyi təmin etmək imkanı var.

Ancaq bankçılıq kəsimində müddətsiz əmanətlərin məbləği həmişə sabit qalar, müddətli əmanətləri vaxtından öncə çəkmək isə cəriməyə və ya itkiyə yol açar. Investisiya bankları, şirkətlər bankçılıq kəsiminin müəyyənləşdirdiyi faiz dərəcəsindən aşağı qaynaqları da cəlb edə bilirlər. İstiqrazlar uzun müddətə buraxıldığından, şirkətlərin gələcəyə yönəlik investisiya planlamasına müsbət təsir göstərir. Lakin bankçılıq sektorunda ən uzunmüddətli kreditlərin müddəti adətən 1 il olur. Ən əsası isə şirkətlərin səhm üçün nə müddət, nə də ki ödənməsi zəruri olan faiz problemi var. Ancaq kommersiya banklarında kredit müddəti və faizi öncədən təsbit edilmiş qaydada açılır.

1.3 AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ BANK SİSTEMİNİN HÜQUQİ ƏSASLARI

Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununun (4 mart 2005-ci il, 6 mart 2007-ci il, 17 aprel 2007-ci il, 19 oktyabr 2007-ci il, 2 oktyabr 2008-ci il, 26 may 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrlə) 2.1. maddəsində deyilir: Azərbaycan Respublikasının bank sistemi Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankından və kredit təşkilatlarından ibarətdir.

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (17 aprel 2007-ci il, 9 oktyabr 2007-ci il, 6 noyabr 2007-ci il, 26 may 2009-cu il, 19 iyun 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrlə) Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının hüquqi statusunu, onun məqsəd, funksiya və səlahiyyətlərini, habelə idarəetmə və təşkilati strukturunu müəyyən edir, dövlətin mərkəzi bankı kimi dövlət hakimiyyəti orqanları ilə və digər şəxslərlə münasibətlərini tənzimləyir. Mərkəzi Bank dövlətin mərkəzi bankıdır. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 19-cu maddəsinin II hissəsinə müvafiq olaraq, Mərkəzi Bank dövlətin müstəsna mülkiyyətindədir.

Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və qanunları ilə müəyyən edilmiş funksiya və səlahiyyətlərini həyata keçirərkən, Mərkəzi Bank müstəqildir və bu zaman hər hansı dövlət hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə orqanları, fiziki və hüquqi şəxslər onun fəaliyyətinə hər hansı bir səbəbdən bilavasitə, yaxud dolay yolla məhdudiyət qoya bilməz, qanuna zidd təsir və müdaxilə edə bilməz. Mərkəzi Bank öz fəaliyyəti barədə yalnız Azərbaycan Respublikası Prezidentinə hesabat verir.

Cari bank fəaliyyəti ilə bağlı qərarları qəbul edərkən, kredit təşkilatları dövlət hakimiyyəti və bələdiyyə orqanlarından asılı deyildir və onlar kredit təşkilatlarının fəaliyyətinə qarışa bilməz.

Kredit təşkilatları qanunla onların fəaliyyət növlərinə aid edilməyən fəaliyyəti həyata keçirməyə məcbur edilə bilməz. Kredit təşkilatlarının və dövlətin müvafiq öhdəlik götürdüyü hallardan başqa, bütün digər hallarda kredit təşkilatları dövlətin, dövlət isə kredit təşkilatlarının öhdəlikləri üçün məsuliyyət daşımır.

Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (4 mart 2005-ci il, 6 mart 2007-ci il, 17 aprel 2007-ci il, 19 oktyabr 2007-ci il, 2 oktyabr 2008-ci il, 26 may 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrlə) Azərbaycanda bank sisteminin hüquqi bazasının beynəlxalq standartlara tam uyğunlaşdırılması, iqtisadiyyatda bank xidmətlərinin rolunun artırılması, bank əmanətçilərinin və kreditorlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi və bütövlükdə bank sisteminin stabil və təhlükəsiz fəaliyyətinin təmin edilməsi məqsədilə bankların təşkili, daxili idarəedilməsi, fəaliyyətinin tənzimlənməsi və ləğv edilməsi prinsiplərini, qaydalarını və normalarını müəyyən edir.

Bank-fiziki və hüquqi şəxslərdən depozitlərin və ya digər qaytarılan vəsaitlərin cəlb edilməsi, öz adından və öz hesabına kreditlərin verilməsini, habelə müştərilərin tapşırığı ilə köçürmə və hesablaşma-kassa əməliyyatlarını məcmu halda həyata keçirən hüquqi şəxsdir.

Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu Azərbaycan Respublikasında hüquqi və fiziki şəxslərin maliyyə resurslarına olan ehtiyaclarının daha dolğun ödənilməsi, maliyyə xidmətlərindən istifadəsi üçün əlverişli şəraitin yaradılması məqsədilə bank olmayan kredit təşkilatlarının təsis edilməsi, idarə olunması və fəaliyyətinin tənzimlənməsi qaydalarını müəyyən edir.

Bank olmayan kredit təşkilatı xüsusi razılıq əsasında kreditlərin verilməsi və Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanununda nəzərdə tutulmuş digər fəaliyyət növlərini həyata keçirən ixtisaslaşmış kredit təşkilatıdır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində banklar və bank olmayan kredit təşkilatları bank fəaliyyətini Mərkəzi Bankın verdiyi xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında həyata keçirilə bilər. Depozit əməliyyatları yalnız banklar və poçt rabitəsinin milli operatorutərəfindən həyata keçirilə bilər.

Bank ən azı üç hüquqi və/və ya fiziki şəxs tərəfindən açıq səhmdar cəmiyyəti formasında yaradılır. Siyasi partiyalar, ictimai birliklər, fondlar və digər qeyri-kommersiya təşkilatları bankın səhmdarı ola bilməzlər. Bank yalnız adlı səhmlər buraxa bilər. Bankın imtiyazlı səhm sahibləri səs hüququna malik ola bilməzlər. Bankın təsisçiləri olan səhmdarları onun sonrakı səhmdarlarına nisbətən hər hansı əlavə üstünlüklərə malik ola bilməz və ya hər hansı əlavə vəzifələr daşıya bilməzlər.

Banklar məcmu kapitalını və likvid ehtiyatlarını daimi olaraq müəyyən olunmuş səviyyədə saxlamalı, öz öhdəliklərini yerinə yetirmək və zərərə yol verməmək üçün aktivlərin qiymətdən düşməsinə qarşı zəruri tədbirlər görməli, mühasibat sənədlərini və digər zəruri sənədləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada tərtib etməli, bankın fəaliyyətinə nəzarət mexanizmlərini formalaşdırmalı və tətbiq etməli, zərərin əmələ gəlməsi riskini maksimal şəkildə azaltmaq məqsədi ilə aktivlərin diversifikasiyasını (bölüşdürülməsini) təmin etməlidirlər.

Hal-hazırda Azərbaycanda bank sisteminin fəaliyyətini tənzimləyən bir neçə əsas qanunlar qüvvədədir:

1) Banklar haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (4 mart 2005-ci il, 6 mart 2007-ci il, 17 aprel 2007-ci il, 19 oktyabr 2007-ci il, 2 oktyabr 2008-ci il, 26 may 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrlə)

2) Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (17 aprel 2007-ci il, 9 oktyabr 2007-ci il, 6 noyabr 2007-ci il, 26 may 2009-cu il, 19 iyun 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələrlə). Banklar haqqında Azərbaycan Respubli-

kasının Qanunu (4 mart 2005-ci il, 6 mart 2007-ci il, 17 aprel 2007-ci il, 19 oktyabr 2007-ci il, 2 oktyabr 2008-ci il, 26 may 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələr);

3) Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (25 dekabr 2009-cu il); Əmanətlərin sığortalanması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (08 may 2009-cu il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunla qəbul edilmiş dəyişikliklər və əlavələr);

4) Valyuta tənzimi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 27 noyabr 2001-ci il tarixli, 220-IIQD nömrəli; 30 aprel 2002-ci il tarixli, 317-IIQD nömrəli; 3 mart 2006-cı il tarixli, 82-IIIQD nömrəli; 17 aprel 2007-ci il tarixli, 320-IIIQD nömrəli; 7 dekabr 2007-ci il tarixli, 507-IIIQD nömrəli; 30 iyun 2009-cu il tarixli, 856- IIIQD nömrəli; 5 mart 2010-cu il tarixli, 972-IIIQD nömrəli Qanunlara əsasən dəyişikliklər və əlavələr;

5) Kredit İttifaqları Haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunu (2001-ci il 23 noyabr və 30 sentyabr 2010-cu il tarixli əlavə və dəyişikliklərlə);

6) Poçt haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu (1 may 2007-ci il, 2 oktyabr 2008-ci il və 30 iyun 2009-cu il tarixli qanunlarla edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə);

7) Bank olmayan kredit təşkilatları haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu 25 dekabr 2009-cu il).

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bank sisteminin səmərəli fəaliyyəti üçün bank birlikləri və konyorsiumları, holdinqləri, xüsusi təyinatlı banklar, kredit kooperasiyaları haqqında qanunlar işlənilib hazırlanmalıdır. Həmçinin bankların fəaliyyətini nizamlayan qanunlar toplusuna kredit işi, elektron ödəniş sistemi, bank sirri, bankların iflası qanunları da daxil edilməlidir. Maliyyə-kredit sistemində banklarla bərabər fəaliyyət göstərən digər maliyyə institutları-qiymətli kağızlar və fond birjası, faktoring və trust şirkətləri, investisiya fondları haqqında qanunlar da az əhəmiyyət kəsb etmir.

Azərbaycan Respublikasında "Kredit İttifaqları Haqqında" Qanun 2 may 2000-ci ildə qəbul edilmişdir və kredit ittifaqları könüllü, mənafe əsasında birləşən fiziki şəxslərin, kiçik sahibkarlıq subyekti olan hüquqi şəxslərin sərbəst pul vəsaitlərini cəmləşdirmək yolu ilə özlərinin qarşılıqlı kreditləşdirilməsi üçün yaratdıqları bank olmayan kredit təşkilatıdır.

Azərbaycan Respublikasının ərazisində banklar və bank olmayan kredit təşkilatları bank fəaliyyətini Mərkəzi Bankın verdiyi xüsusi razılıq (lisenziya) əsasında həyata keçirilə bilər və Depozit əməliyyatlarını yalnız banklar və poçt rabitəsinin milli operatorutərəfindən həyata keçirilir.

Maliyyə xidmətlərinin göstərilməsi üçün poçt rabitəsinin milli operatoruna xüsusi razılıq (lisenziya) verilməsi və fəaliyyətinə dair prudensial tənzimləmə qaydaları "Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında", və "Poçt haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunlarına və digər normativ hüquqi aktlarına uyğun olaraq hazırlanmış və poçt rabitəsinin milli operatoruna maliyyə xidmətlərinin göstərməsi üçün xüsusi razılıq (lisenziya), onun filial və şöbələrinə isə icazələrin verilməsi qaydalarını, habelə maliyyə xidmətləri sahəsində Milli operatorun fəaliyyətinə dair prudensial normativləri və tələbləri müəyyən edir. Milli operator, onun filial və şöbələri maliyyə xidmətləri sahəsində yalnız Mərkəzi Bankın verdiyi lisenziyada və icazədə nəzərdə tutulmuş fəaliyyət növləri ilə məşğul ola bilərlər. Milli operatorun şöbəsinə maliyyə xidmətlərinin həyata keçirilməsi üçün icazə yalnız nəzdində fəaliyyət göstərdiyi filialın maliyyə xidmətlərinin göstərilməsinə icazəsi olduğu halda verilə bilər. Maliyyə xidmətlərinin həyata keçirilməsi üçün lisenziya və icazələr müddətsiz verilir. Lisenziya və icazə verildiyi gündən qüvvəyə minir. Milli operatorun fəaliyyətinə dair prudensial normativlərin və tələblərin müəyyən edilməsi maliyyə xidmətləri sahəsində onun təhlükəsiz və etibarlı fəaliyyətinin təmin edilməsi

məqsədini daşıyır. Avropa ölkələrində poçt sistemi müəssisələrində əhaliyə direkt geniş spektirli və keyfiyyətli bank-maliyyə xidmətləri təklif edilməkdədir.

Maliyyə xidmətlərinə bilavasitə rəhbərlik edən Milli operatorun vəzifəli şəxs(lər)i ali iqtisadi və ya hüquqi təhsilə və bank-maliyyə sahəsində azı 4 illik iş stajına və etibarlı işgüzar nüfuza malik olmalıdır. Maliyyə xidmətlərinə rəhbərlik edən filialın vəzifəli şəxsi(ləri) ali və ya orta ixtisas təhsilinə, azı 3 illik iş stajına, bank işinə dair peşə hazırlıq kursunun sertifikatına və etibarlı işgüzar nüfuzamalik olmalıdır. Maliyyə xidmətlərini həyata keçirən şöbənin rəhbəri etibarlı işgüzar nüfuza malik olmalıdır.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bank sisteminin səmərəli fəaliyyəti üçün bank birlikləri və konyorsiumlan, holdinqləri, xüsusi təyinatlı banklar, kredit kooperasiyaları haqqında qanunlar işlənilib hazırlanmalıdır. Həmçinin bankların fəaliyyətini nizamlayan qanunlar toplusuna kredit işi, elektron ödəniş sistemi, bank sirri, bankların iflası qanunları da daxil edilməlidir. Maliyyə-kredit sistemində banklarla bərabər fəaliyyət göstərən digər maliyyə institutları-qiymətli kağızlar və fond birjası, faktoring və trust şirkətləri, investisiya fondları haqqında qanunlar da az əhəmiyyət kəsb etmir.

Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, bank sisteminin səmərəli fəaliyyəti üçün bank birlikləri və konyorsiumlan, holdinqləri, xüsusi təyinatlı banklar, kredit kooperasiyaları haqqında qanunlar işlənilib hazırlanmalıdır. Həmçinin bankların fəaliyyətini nizamlayan qanunlar toplusuna kredit işi, elektron ödəniş sistemi, bank sirri, bankların iflası qanunları da daxil edilməlidir. Maliyyə-kredit sistemində banklarla bərabər fəaliyyət göstərən digər maliyyə institutları-qiymətli kağızlar və fond birjası, faktoring və trust şirkətləri, investisiya fondları haqqında qanunlar da az əhəmiyyət kəsb etmir.

1.4.İnvestisiya banklarının fəaliyyəti və onlar tərəfindən risklərin qiymətləndirilməsi

İnvestisiya riski qiymətli kağızlarla aktiv əməliyyatlara əsaslanan gəlirliyin və ümumilikdə bank likvidliyinin təmin olunmasına istiqamətlənmiş risk dərəcəsi ilə ölçülən kommersiya banklarının fəaliyyət növüdür. Kommersiya banklarının investisiya siyasətinin həyata keçirilməsinin dünya təcrübəsində əsas istiqaməti, vəzifələri, faktorları, strategiyası və taktikasına əsaslanaraq investisiyanın qızıl qanununu işləyib hazırlamışdırlar ki, bu da aşağıdakı kimidir: qiymətli kağızlara qoyulmuşdan gəlir həmişə risklə düz proporsionaldır. Hansı ki, investor da istənilən gəliri əldə etmək üçün buna getməyə həmişə hazır olur. Bankın investisiya siyasətini müəyyən edən əsas faktorlar – gəlir əldə edilməsi, likvidliyin təmin edilməsi və gəlir əldə etmək üçün likvidliyi qurban verməyə hazır olmaq və ya əksinə. Bu da bankın böyük və ya kiçik investisiya riskinə getməsinə bildirir. Bu da kommersiya bankının konkret investisiya siyasətinin realizasiyasını müəyyən edir.

Bankın yuxarı idarəetmə və direktorlar şurası investisiya siyasətinin keçirilməsi üçün məsuliyyət daşıyırlar. Bir qayda olaraq yazılı sənəd hazırlanmalıdır. Bu sənəddə aşağıdakı qeydlər edilir:

- siyasətin əsas istiqamətləri;
- siyasətin həyata keçirilməsinə məsul olan şəxs;
- investisiya portfelinin tərkibi;
- əlverişli qiymətli kağızlar;
- qiymətli kağızların keyfiyyəti və portfelin diversifikasiyası;
- qiymətli kağızların təminatı kimi istifadə olunan qaydaları;
- qiymətli kağızların seyfdə saxlanılma şərtləri;
- alış və ya satışı zamanı qiymətli kağızların təchiz edilmə qaydası;
- kompüter proqramları;

- kurs uduşları və itirmələrinin uçotu;
- qiymətli kağızlarla həyata keçirilən «svop» əməliyyatların üstünlükləri;
- qiymətli kağızlarla həyata keçirilən ticarət qaydaları;
- emitentin ödəmə qabiliyyəti haqqında material arxivinin aparılması.

Dünya praktikasında bankın investisiya strategiyasının iki növü vardır : passiv(gözləmə) və aqressiv (bazar imkanlarından maksimum istifadə etməyə yönəldilmiş).

Passiv strategiya. Bu strategiyadan kommersiya banklarının rasional investisiya realizasiyası zamanı çox vaxt qiymətli kağızların ödənmə müddətinin müəyyən strukturunda istifadə edilir ki, bu da qiymətli kağızların pilləlilik strukturu adlanır.

Pilləlilik siyasəti və ya bərabər paylaşdırma. İntestisiya vəziyyəti probleminə yanaşmanın əsasən maliyyə institutları arasında ən geniş yayılanı maksimal əlverişli müddət seçilməsidir. Bu strategiya investisiyadan alınan gəliri maksimuma çatdırır. Amma gəlirin bu və ya digər dərəcədə əyilməsinin qarşısını alır. Bu cür yanaşma bir qayda olaraq investisiya elastikliyinə malik olur. Belə ki, bir sıra qiymətli kağızlar hər zaman nağd pulla ödənilir.

Banklar qiymətli kağızlara investisiya vəsaitlərini elə yatırırlar ki, investisiya portfelinin bir hissəsinin ödənmə müddəti qurtarmış olur. İntestisiya portfelinə olan qiymətli kağızların ödənmə müddətindəki pilləlilik nəticəsində vəsaitlər ödənmə müddətinin qurtarmasından azad olduqdan sonra daha uzunmüddətli yeni qiymətli kağızlara reinvestisiya edə bilər. Təcrübə zamanı kommersiya bankları çox zaman göstərilən yanaşmanın formasını dəyişir və əgər onların faiz dərəcəsidəki proqnozu gəlir götürməyə işarə verirsə onda bu zaman ödənmə müddətinə dəyişiklik edilir—ya gəlir əldə etmək ya da zərərdən yayınmaq imkanı yaranır. Bu siyasətə misal olaraq investisiyanın müxtəlif müddətli qiymətli kağızlar arasında bərabər şəkildə

bölünməsinə misal göstərmək olar (pilləkən metodu). «Pilləkən metodu» bankın investisiya imkanları hüdudunda müxtəlif müddətli qiymətli kağızların alınmasına əsaslanır. Bu zaman portfel qiymətli kağızların müddəti ilə uyğun olaraq bərabər şəkildə paylaşdırılır. Praktikada bu strategiya asan idarə edilir. Belə ki, bir qiymətli kağızın müddəti qurtardıqdan sonra vəsait avtomatik olaraq daha gec ödənmə müddəti olan qiymətli kağıza yatırılır. Bu metodun istifadə edilməsində bank investisiya hesabı üzrə aktivi minimuma endirir və bank öz portfelindən orta gəlirlilik normasını əldə etmiş olur. «Pilləkən»in qrafik metodunu aşağıdakı şəkildə təsvir etmək olar:

Qısamüddətli aksent siyasəti. Kommersiya bankları arasında geniş yayılmış digər strategiya yalnız qısamüddətli qiymətli kağızların alınması və bütün investisiyalarının qısa vaxt çərçivəsi arasında yerləşdirilməsindən ibarət olur. Bu yanaşma investisiya portfelinə gəlir əldə etməkdən də çox bir likvidlik mənbəyi kimi baxır.

Uzunmüddətli aksent siyasəti. Burada investisiyanın rolu gəlir mənbəyi kimi qeyd edilir. Bu strategiyayı tutan bank ödənmə müddəti müxtəlif olan bir neçə illik diapazonla istiqrazlara investisiya qoymaq istiqamətini qəbul edə bilər.

İnvestisiya zamanı qısamüddətli və uzunmüddətli yanaşmaların birləşməsi «ştanq» strategiyasını təşkil edir. Digər metodlar passiv strategiya adlandırılır. Bank vəsaitnin çox hissəsini ən qısa və ən uzunmüddətli kağızlara qoyur və yalnız portfelin çox az bir hissəsini ortamüddətli qiymətli kağızlar təşkil edir. Beləliklə də, investor iki vaxt spektri arasında olur. Bu zaman uzunmüddətli qiymətli kağızlar banka yüksək gəlir gətirir. Qısamüddətli qiymətli kağızlar bankın likvidliyini təmin edir.

Aqressiv strategiya. Bu tip siyasəti böyük investisiya portfelinə sahib olan və bu portfeldən maksimal dərəcədə qazanc əldə etmək istəyən iri banklar təqib edir. Bu metod kifayət qədər vəsait tələb edir ki, bu zaman qiymətli kağızlar bazarının və ümumilikdə iqtisadiyyatın qiymətləndirilməsi və proqnozlaşdırılmasına böyük ehtiyac yaranır.

Aktiv siyasət metodları siyahısına qiymətli kağızların gəlirlik əyrisindən monipulyasiya edilməsinə əsaslanan «svop» əməliyyatları aid edilir.

Qiymətli kağızların gəlirlik əyrisi. Bu bank tərəfindən müəyyən növə malik olan qiymətli kağızların alınma və ödənmə müddətinə qədər olan gəlirlərin hərəkət qrafikidir. Bunlar yalnız öz aralarında ödənmə müddəinə görə fərqlənir. Qiymətli kağızlar üzrə gəlirlik əyrisi həmişə dəyişikliyə məruz qalır. Qiymətli kağızların gəlirliyi dəyişdirilir. Əyri qrafiklər müəyyən vaxt ərzində müəyyən növ qiymətli kağızların qiymətinin və gəlirliyin proqnozlaşdırılmasını təsvir edir.

Gəlir əyrisini müəyyən edən monipulyasiya gələcəkdə bazar faiz dərəcələrindəki dəyişikliklərin bankın maraqlarına uyğun olaraq istifadə edilməsinə istiqamətləndirməlidir. Bank mütəxəssisləri pul bazarının vəziyyətini proqnozlaşdırır və buna uyğun olaraq qiymətli kağızlar portfelini korrektə edir.

Uzunmüddətli faiz dərəcələri qısamüddətli faiz dərəcələrini üstələyirsə, gəlirlik əyrisi müsbət meyilli (artan) olur. Qısamüddətli faiz dərəcələri uzunmüddətli faiz dərəcələrindən yüksək olarsa, gəlirlik əyrisi mənfi meyilli (azalan) olur. Gəlirlik əyrisi gələcək faiz dərəcələrinin proqnozlaşdırılmasına imkan verir.

«Svop» əməliyyatları metodunun faiz dərəcələrində gözlənilməsinin əsas səbəbi istiqrazların digər istiqrazilara dəyişdirilməsindən ibarət olur. Bu cür əməliyyatları həyata keçirmək üçün qiymətli kağız ticarəti üzrə xüsusi lisenziyaya sahib olmaq lazımdır. «Svop» un növlərindən biri aşağı gəlirli istiqraz kuponlarının yüksək gəlirli kuponlara dəyişdirilməsindən ibarət olur. Bu zaman gəlir həm faiz ödənişlərindən, həm də satış və alış kurslarının fərqiindən nəzərdə tutulur. «Svop»un digər növü istiqrazın müxtəlif risklərlə dəyişdirilməsidir. Bu növ əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün bazarda qeyri-normal aşağı və yaxud qeyri-normal yuxarı faiz dərəcələrinin olması tələb olunur. Bank aşağı faiz dərəcələrinə görə yenidən qiymətləndirilən qiymətli kağızları satacaq və yaxud yüksək faiz dərəcələrini qiymətləndirməyən qiymətli kağızları alacaq, daha sonra bazar tərəfindən düzgün

qiymətləndirilən qiymətli kağızları alacaq. Bazarda bərabərlik yaratdıqda isə bank əks alışları (satışları) həyata keçirəcək və gəlir əldə edəcək.

Kommersiya bankları investisiya siyasətinin işlənilib hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün müxtəlif investisiya proqramlarından, baş işçilərdən ibarət xüsusi investisiya şöbəsinə malik olmalıdır. Bu cür mütəxəssislər öz növbəsində sərbəstliyi bacarmalıdır. Kommersiya bankının idarəetmə strukturunda investisiya şöbəsi təbəçilik xarakteri daşıyır. Bir qayda olaraq üstünlük kredit və ilkin ehtiyat şöbəsinə verilir. İqtisadi şəraitin dəyişməsinə uyğun olaraq kommersiya banklarının investisiya siyasətində dəyişiklik olur.

Banklarının investisiya siyasətinin təsir edən makroiqtisadi faktorlarla aşağıdakılar aid edilir: ölkədəki iqtisadi və siyasi vəziyyət; investisiya və maliyyə bazarının vəziyyəti; bank fəaliyyətinin qanunverici və normativ əsaslar kompleks; vergi siyasəti və bank sisteminin strukturu və stabilliyi.

İnvestisiya siyasətinin formalaşma prosesinin analiz və hesabat məlumatları, ilkin informasiyaların yığılması və işlənilib hazırlanmasını nəzərdə tutur. İnvestisiya imkanlarının qiymətləndirilməsi üçün analitik informasiya aşağıdakı bloklar şəkilində olur: makroiqtisadi vəziyyət və investisiya abı-havası; ümumilikdə investisiya bazarının makroiqtisadi inkişafını xarakterizə edən əsas göstəricilər; investisiya bazarının ayrı-ayrı segmentlərinin inkişafının əsas göstəriciləri; iqtisadi sahələrin investisiya cazibədarlığının göstəriciləri; ayrı-ayrı investisiya alətlərinin dinamik məlumatı; ayrı-ayrı təsərrüfat subyektlərinin fəaliyyəti haqqında məlumatlar; bankların investisiya fəaliyyətinin recimini müəyyən edən qanunverici və normativ aktlar; müxtəlif bank fəaliyyətinin vergi vəziyyəti.

Yuxarıda göstərilən göstəricilər investisiya qərarlarının qəbul edilməsində mühüm oriyentir kimi götürülür.

İnvestisiya siyasətinin formalaşdırılmasına təsir edən əsas mikroiqtisadi faktorlar aşağıdakılardır: investisiya fəaliyyətinin miqyasını və növünü müəyyən edən vəsait

bazasının həcmi və strukturu; bank fəaliyyətinin ümumi əsasları, strateji məqsədlərin xarakteri və əhəmiyyəti, investisiya siyasətinin şərtləşdirici seçimi; bankın həyat silsiləsinin mərhələsi; gəlirlik, likvidlik və risk alternativləri ilə müəyyən edilən investisiya qoyuluşunun səmərəliliyi; müqayisə edilə bilən aktivlərin gəlirliyi; investisiya portfelinin təşkili və idarə olunma xərclərinin miqyası.

İnvestisiya aktivlərinin investisiyasının əsas məbləğinin qorunub saxlanılmasından başqa cari pul ödəmələri şəkilində stabil gəlir və yaxud aktivlərin bazar qiymətinin artırılmasına da təmin etmək lazımdır. Buna görə də kapitalı itirmənin risk dərəcəsinin meydana çıxması ilə yanaşı investisiya qoyulardan əldə edilən münasib gəlirlik riskinin sərhədlərdə müəyyən etmək lazımdır. Bu zaman da mümkün olan risk sərhədlərində investisiya vasitələrinin cəlb olunmasının orta qiyməti çıxış edir.

İnvestisiya aktivlərinin likvidliyi isə onların maliyyələşdirilməsinin mənbəyi olan passivlərin xarakterliyi ilə birləşdirilmişdir. Likvidlik dərəcələrinə görə investisiya qoyuluşlarını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar. Çox likvidli aktivlər, likvidli aktivlər və az likvidli aktivlər.

İnvestisiya siyasətinin analizi, qiymətləndirilməsi və monitorinqi - işlənib hazırlanmış investisiya siyasətinin analiz və qiymətləndirilməsi aşağıdakı kriteriyalar üzrə həyata keçirilir: investisiya siyasətinin bankın ümumi iqtisadi siyasəti olan realizasiyasının məqsəd, istiqamət və müddət siyasəti ilə uyğun gəlməsi; investisiya siyasətinin daxili və xarici balans; investisiya siyasətinin realizasiya dərəcəsi; investisiya siyasətinin səmərəliliyi.

İnvestisiya siyasətinin həyata keçirilmə şərtlərindəki dəyişikliyin işlənib hazırlanması investisiya siyasətinin uğurla həyata keçirilməsi üçün daimi monitorinqin aparılmasını tələb edir. Tərtib edilən zaman investisiya proqramı perspektivdə olan xarici və daxili faktorların bütün dəyişmə kompleksini əhatə edə bilməz.

Bank portfelinin əsas funksiyaları aşağıdakılardır:

1. İş silsiləsinin mərhələsindən asılı olmayaraq gəlirlərin stabilləşdirilməsi. Borclar üzrə gəlir azalan zaman qiymətli kağızlar üzrə gəlir orta ola bilər;

2. Bank ssudalarının portfeli üzrə kredit riskinin kompensasiyası. Bank kreditləri üzrə riskin tarazlaşdırılması məqsədilə yüksək keyfiyyətli qiymətli kağızlar əldə olunub saxlanıla bilər;

3. Coğrafi diversifikasiyanın təmin edilməsi. Qiymətli kağızlar bank kreditlərinin obyektlərinə nisbətən digər regionlarla daha çox bağlı olur ki, bu da bank gəlirlərinin səmərəli diversifikasiyasına səbəb olur;

4. Likvidliyin qorunması. Belə ki, qiymətli kağızlar lazımı pulun əldə olunması üçün satıla bilər;

5. Bankın vergi yükünün aşağı salınması;

6. Dövlətin, hökumətin və yerli idarəetmə orqanlarının banklarda saxladığı depozitlərin girov kimi istifadə edilməsi;

7. Bazar faiz dərəcələrinin dəyişməsində meydana gələn zərərin sığotura edilməsi;

8. Bank aktivi portfelinin elastikliyinə təmin edilməsi. Belə ki, investisiya qiymətli kağızları çox sayda kreditlərdən fərqli olaraq bank aktivlərinin yenidən strukturlaşdırılması zamanı sürətlə əldə oluna və satıla bilər;

9. Bankın saxladığı yüksək keyfiyyətli riskin azaldılması metodlarından biri diversifikasiya hesab edilir. Bank portfelinə çoxlu sayda qiymətli kağız növü olur.

Bankın investisiya siyasətində diversifikasiyanın aparılması zamanı qiymətli kağızların aşağıdakı parametrlərinə diqqət yetirilməlidir: ödəniş müddətinə, coğrafi paylaşdırmaya, öhdəliyin növünə və emitentə. Nəzəri olaraq kommərsiya bankları üçün ən vacib parametrlər qiymətli kağızın keyfiyyəti və ödəmə müddəti hesab edilir. Qiymətli kağızların parametrlərindən asılı olaraq bankın investisiya siyasətinin məqsədləri də müəyyən edilir.

Qiymətli kağızların keyfiyyəti ilə münasibətdə diversifikasiya məqsədi riskin minimuma endirilməsidir. Bununla bağlı olaraq qiymətli kağızın keyfiyyəti ilə

münasibətdə olan diversifikasiyanın müəyyən olunması üçün emitentə aid olan bir sıra faktorların əsaslı şəkildə öyrənilməsini tələb edir ki, bunlar arasında ən əsası da aşağıdakı suallar üzrə informasiyanın alınmasıdır:

- şirkət nə ilə məşğul olur?
- şirkətin aksiya və digər qiymətli kağızlar üzrə gəlirlik səviyyəsi.
- qiymətli kağızın cari qiyməti.
- şirkətin ehtiyatları nə qədərdir?
- şirkətin bu günkü və gələcək durumu necə qorunur?
- şirkəti kim idarə edir, ona etibarlılıq nə dərəcədədir?
- şirkətin inkişaf və genişlənmə planları necədir?

Bu suallara cavabı emissiya layihələrindən və ya birja vərəqələrindən əldə etmək olar. Coğrafi paylaşdırma ilə münasibətdə diversifikasiyanın məqsədi fəaliyyət göstərdiyi ərazidə iqtisadi çətinliklərdən qorumaqdır. Xarici şöələrə malik olan iri banklar öz portfelində kifayət qədər az dövlət qiymətli kağızları saxlayır. Bank portfelində ən çox xarici qiymətli kağızlar və şəxsi şirkətlərin istiqrazları yer tutur.

Qiymətli kağızların ödənmə müddəti ilə münasibətdə diversifikasiyanın məqsədi faiz dərəcələrinin qalxıb-enməsi ilə bağlı olan investisiya portfeli riskinin qorunmasıdır.

Bankların investisiya prosesində iştirak etmə zəruriyyəti bank sisteminin və ümumilikdə iqtisadiyyatın uğurla inkişaf etməsinin qarşılıqlı asılılığından irəli gəlir. Banklarının iqtisadiyyatı investisiyalaşdırması yalnız münbit nəticəsində həyata keçirilir. Banklarının investisiya prosesində iştirak etməsinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- 1) vəsaitlərin investisiya məqsədi ilə banklar tərəfindən səfərbər edilməsi;
- 2) investisiya xarakterli kreditlərin təqdim edilməsi və vəsaitlərin qiymətli kağızlara yatırılması, (paylar və pay iştirakı həm bank hesabına həm də müştərinin tapşırığı ilə).

Bu istiqamətlər bir-biri ilə sıx bağlıdır. Kapitalı, əhalinin əmanətlərini, digər pul vəsaitlərini səfərbər etməklə banklar öz resurslarını mənfəət qazanmaq məqsədilə

yaradırlar. Vəsaitlərin yığılması üzrə əməliyyatların həcmi və strukturu bankların kredit və investisiya portfelinin vəziyyətinə, onların investisiya fəaliyyəti imkanlarına təsir edən əsas faktorlardır.

Bankların investisiya fəaliyyətinə iki növ xidmət göstərən biznes kimi bəxılır: qiymətli kağızların buraxılması və ya onların ilkin bazarda yerləşdirilməsi yolu ilə nəğd pulun artırılması; broker və dillerlərin ikinci bazarda öz funksiyalarını yerinə yetirən zaman alıcı və satıcıların bir araya gəlməsi.

Bankın investisiya fəaliyyəti mikroiqtsadi aspektdə – banka iqtisadi subyekt nöqtəyi nəzərindən birbaşa və ya dolayısı ilə gəlir əldə etmək məqsədilə maliyyə və real aktivlərin əldə edilməsinə öz vəsaitlərini yatırmaqla banka bir investor kimi baxmaq olar.

Həmçinin bankların investisiya fəaliyyəti onların bir maliyyə vasitəçisi kimi makroiqtisadi prosesin həyata keçirilməsi bağlı olan başqa bir aspekti də vardır. Bu zaman banklar pul kredit formasında bazar iqtisadiyyatı şəraitində çıxış edən təsərrüfatçı subyektlərin investisiya tələbinin realiza edilməsinə səbəb olur. Məhz buna görə də bankların makroiqtisadi aspektdə investisiya fəaliyyəti dedikdə iqtisadiyyatın investisiya tələblərinin təmin edilməsi istiqamətlərində həyata keçirilən fəaliyyət başa düşülür.

Beləliklə də bankların investisiya fəaliyyəti ikili təbiətə malikdirlər. İqtisadi subyekt nöqtəyi nəzərindən (bank), bankların gəlirlərinin artmasına istiqamətlənib. Makroiqtisadi aspektdə investisiya fəaliyyətinin effektivliyi ictimai kapitalın artırılması mahiyyəti ilə bağlıdır. Kommersiya banklarının hər iki aspekti bir-biri ilə sıx bağlıdır. Bu qarşılıqlı əlaqələrin əsasında özəlləşdirilmiş obyektlər bazarı və qiymətli kağızlar bazarının inkişafı durur ki, hansı ki, bunların aləti birbaşa və ya dolayısı ilə investisiya prosesinin həyata keçirilməsi üçün ilkin şərait yaradırlar.

Mikroiqtisadi aspektin investisiya fəaliyyəti zamanı kommersiya bankları özəlləşdirilən müəssisələrin qiymətli kağızlarının yerləşdirilməsində iştirak edir, müəssisənin aksiyalarını, paylarını əldə etmək məqsədilə nizamnamə kapitalına yatırımlar həyata keçirirlər. Beləliklə əslinə qalsa investisiya fəaliyyəti iqtisadiyyatda

investisiya proseslərinin vacib tərtibatçısı kimi qəbul edilməlidir. Buna görə də bankların investisiya prosesindəki iştirakını öyrənərkən bankların investisiya fəaliyyətinin ikili xarakterini mütləq nəzərə almaq lazımdır.

Bankların investisiya fəaliyyətinin indiqatoru kimi aşağıdakı göstəricilərdən istifadə edilə bilər:

1. banklarının investisiya resurslarının həcmi;
2. investisiya resurslarının real qiymətinin indeksi;
3. bank investisiyalarının həcmi;
4. bank ümumi aktivlərinə investisiya yatırımlarının payı;
5. bankların obyektlər üzrə yatırdığı investisiyaların struktur göstəriciləri;
6. bankların investisiya fəaliyyətinin effektivliyi göstəriciləri, əsasən də investisiya həcmi hesabın aktivlərin artımı, həmçinin də investisiya həcmi hesabına gəlirlərin artması;
7. gəlirli maliyyə aktivlərinə yatırılan kapitalla müqayisədə investisiya yatırılmış istehsal sektorundakı alternativ gəlirlilik göstəriciləri.

Banklarının investisiya fəaliyyətinin təsnifat forması – vəsaitin yatırıldığı obyektə uyğun olaraq yatırımları real iqtisadi aktivlərə və finans aktivlərinə qoyulan investisiyalara bölmək olar. Bank investisiyaları həmçinin təbəqələrə də bölünə bilər və daha çox xüsusi obyekt investisiyası: investisiya kreditlərinə, müddətli depozitlər, paylar və pay iştirakı, qiymətli kağızlara, əmlaka, qiymətli metal və daşa, kolleksiya əşyaları, mülk və zehni hüquqlara və s.

Qoyulma məqsədlərindən asılı olaraq bank investisiyasını investisiya obyektinin bilavasitə idarə olunmasını təmin edən birbaşa və ikincisi isə faiz və dividendlərdən gəlir əldə etmək məqsədilə həyata keçirilən portfel investisiyalarına bölmək olar.

Təyinatına görə investisiyanı şirkət və ya müəssisənin yaradılması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə olan investisiya və təsərrüfat fəaliyyətində bankın iştirakı ilə bağlı olan investisiyaya bölmək olar.

Vəsait mənbəsinə görə bankın xüsusi investisiyası fərqlənir ki, bu da birbaşa bankın öz hesabına və ya müştərinin hesabı və tapşırığı əsasında həyata keçirilir.

Qoyulma müddətinə görə investisiya qısa müddətli (1 ilə qədər) ortamüddətli (3 ilə qədər) və uzunmüddətli 3 ildən yuxarı. Kommersiya banklarının investisiyaları həmçinin risk, regionlar, sahələr və digər göstəricilərinə təsnifata bölünürlər.

Bankların real investisiyası – kommersiya bankları istehsal sahəsində fəaliyyət göstərmədiyindən bankların real investisiyası əmlaka, qiymətli metallara, kolleksiya əşyalarına investisiya qoyulması ilə həyata keçirilir, həmçinin özlərinin material-texniki bazasının yaradılması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə.

Əmlaka qoyulan kapital bazar qiymətinin və icarə haqqının qalxması ilə gəlir gətirə bilər. Belə ki, əmlaka vəsait qoymaq üçün kifayət qədər nəğd pul olmalıdır ki, bu da yalnız iri banklar üçün məqsədyönlüdür.

Əmlak bazarının üç əsas segmenti vardır: yaşayış binaları, təsərrüfat təyinatlı binalar və torpaq sahələri. Bunu görə də bunların hər birinin alınması və idarə edilməsində xüsusi biliyə malik olan mütəxəssislər olmalıdır. Bu forma üçün çox aşağı likvidlik dərəcəsi xarakterikdir.

Qiymətli metallar və kolleksiya əşyalarına qoyulan investisiya bank tərəfindən müxtəlif motivlər əsasında həyata keçirilə bilər. Bir qayda olaraq qiymətli metallara və kolleksiya əşyalarına qoyulan investisiya yaxın gələcəkdə gəlir əldə etmək məqsədi daşımır və bu proses kifayət qədər vəsait bazasına malik olan banklar tərəfindən həyata keçirilir. Bu cür bankların kolleksiyaları iri rəssamlıq muzeylərinin kolleksiyalarından heç də geri qalmır. Qiymətli metala və kolleksiya əşyalarına qoyulan kapital daha likvidli hesab edilir.

Real investisiyalar ümumi bank investisiyası həcmnin müəyyən bir hissəsini təşkil edir. Banklar üçün daha xarakterik maliyyə investisiyaları hesab edilir.

Maliyyə investisiyası – Bankların maliyyə investisiyası qiymətli kağızlara, pay və pay iştirakını qoyulan investisiyalarda öz əksini tapır. Fond bazarının inkişaf etdiyindən

qiymətli kağızlara qoyulan investisiya daha böyük əhəmiyyət kəsb edir: borc öhdəlikləri (veksel, depozit sertifikatı, dövlət və bələdiyyə qiymətli kağızları, hüquqi şəxslər tərəfindən buraxılan digər qiymətli kağızlar) pay qiymətli kağızları, törəmə qiymətli kağızla (derivativ). Qiymətli kağızlara qoyulan vəsait həm bankın öz hesabına həmçinin də müştərinin hesabı və tapşırığı əsasında həyata keçirilə bilər. Bank başqa banklara müddətli depozitlər şəkilində investisiya qoya bilərlər.

İnvestisiya krediti faiz ödənilmə, müddət və qaytarılma şərtləri ilə uzunmüddətli ssudanın təqdim olunması formasında çıxış edir ki, burada bank yalnız əsas məbləğin qaytarılması və məbləğə görə faiz almaq hüququna malik olur amma o birgə təsərrüfat fəaliyyəti göstərmək hüququna malik deyildir. Bu zaman burada yüksək risk dərəcəsi meydana gəlir. Kredit investisiyasını həyata keçirən bank riskin azaldılması məqsədilə borc alanlara əlavə şərtlər təqdim edirlər. Bunların içərisində ən geniş yayılmış şərtlər aşağıdakılardır:

1. şirkətin nəzarət aksiya paketinin əldə edilməsi;
2. hökumətin, etibarlı bankların maliyyə təminatı ilə təmin olunmaq;
3. yüksək likvidli girovlarla təmin olunmaq;
4. pay iştirakı.

İnvestisiya krediti uzunmüddətə verildiyindən investisiya riskləri qiymətləndirilərkən burada borc alanın kredit qabiliyyəti və şirkətin maliyyə vəziyyəti təhlil edilir.

Şirkətin və müəssisənin yaradılması və inkişaf etdirilməsi məqsədilə qoyulan investisiyanın əsasən iki növü vardır: digər şirkətlərin təsərrüfat fəaliyyətinə qoyulan investisiya və bankın öz fəaliyyətinə qoyulan investisiya. Başqa şirkətlərin yaradılması və inkişaf etdirilməsi bankın təsisedici fəaliyyətində öz yeri vardır, bu zaman sonuncu maliyyə və qeyri-maliyyə şirkətlərinin təsisçisi olur.

Kommersiya bankları tərəfindən təsis edilən təşkilatlar içərisində maliyyə sahələri (investisiya fondları və şirkətləri, broker firmaları, investisiya məsləhətçiləri, depozitə və

kliring institutları, sığorta firmaları, qeyri dövlət pensiya fondları, holding və s.) və yaxud xidmət sahələri (maliyyə məsləhəti, informasiya və s.) üstünlük təşkil edirlər.

Bankların şirkət və təşkilatların təsərrüfat fəaliyyətində iştirakı müxtəlif səbəblərlə şərtləndirilir: investisiya üzərində maliyyə nəzarətinin tətbiq edilməsi; risklərin diversifikasiyası və bank biznesində gəlirliyin yüksəldilməsi; müxtəlif bazarlarda bankın vəziyyətinin möhkəmləndirilməsi məqsədilə, müştərilərinə təqdim olunan xidmət növlərinin və təsir zonasının genişləndirilməsi; bankın tabeliyində olan asılı təşkilatların kanalı ilə pul axımının artırılması; bank nəzarətinin onların üzərində qaldığı zaman geniş miqyasa nail olmuş və müstəqil mənə kəsb edən bölmələrin ayrılması; banklar tərəfindən qeyri-profil əməliyyatların həyata keçirilməsi üçün məhdudiyətlərə qanunvericiliyə riayət edilməsi.

Kənar təşkilatların yaradılması və inkişaf etdirilməsi investisiyası istehsal və qeyri-istehsal xarakterli ola bilər.

İstehsal investisiyası – İstehsal investisiyası investisiya kreditlərinin təqdim edilməsi və investisiya layihələrin maliyyələşdirilməsi iştirakını müxtəlif vasitələri ilə həyata keçirilir.

İnvestisiya layihəsinə vəsait qoymaqla bank nəinki, qazanc həm də şirkətin idarə edilməsində iştirak etmək imkanı verir. İnvestisiya layihəsinin həyata keçirilməsinin məqsədlərdən biri də şirkət üzərində nəzarəti ilə almaqdır. Bankların istehsal müəssisələri ilə investisiya münasibətlərinin inkişaf etməsi xüsusən də bu əsasda son dərəcə neqativ hallara gətirib çıxara bilər.

Bankın öz fəaliyyətinə qoyulan investisiya-bankların öz fəaliyyətinə qoyulan investisiya bankın öz material texniki bazasının inkişaf etdirilməsi və təşkilati sərmayəsinin təkmilləşdirilməsini özündə birləşdirir. Bu investisiyanın istiqaməti bankın bunların köməkliyi hansı məsələləri yerinə yetirilməsindən asılı olur. İnvestisiyanın istiqamətindən asılı olaraq aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmək olar: bankın fəaliyyəti keyfiyyətinin qaldırılmasını təmin edən investisiyalar. Bu növ investisiyalar əsasən

bankın texniki təchizatının yaxşılaşdırılması, bankın fəaliyyətinin və əmək şərtlərinin təşkilinin təkmilləşdirilməsi, şəxsi personanın təhsili, araşdırmalar və layihələrin həyata keçirilməsi hesabına bank xərclərinin azaldılması şəraitinin yaradılması yönəldilmişdir; bank xidmətlərinin genişləndirilməsi və diversifikasiyasına yönəldilmiş investisiyalar. Bu növ investisiyalar vəsait və müştəri bazasının genişləndirilməsi, bank əməliyyatları dairəsinin artırılması, yeni bank xidmət növlərinin istehsalının təmin edəcək yeni sahələrin yaradılmasını nəzərdə tutan; dövlət tənzim etmə orqanlarının tələbinə əməl olunması ilə bağlı olan investisiyalar.

Bank inkişaf etdirilməsi üçün qoyulan investisiyanın effektivliyinə yalnız çəkilən xərclərin bankın maliyyə vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasını təmin etdiyini, daha yüksək reyting kateqoriyasına keçdiyi zaman nail olmaq olar.

Bank investisiyasının forma və növlərinin ən vacib xarakterlərindən biri sehri üçbucaq «gəlirlilik, risk, likvidlik» adlandırılan vəsaitlərin qoyulmasının ümumi meyarının qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Gəlirlilik, likvidlik və risk arasında sabit bir asılılıq vardır. Bu bir qayda olaraq gəlirlilik artıqda likvidlik azalır və risk artmağa başlayır. Bu əsasla da tədqiqatı müxtəlif aktivlərin, materialların investisiya keyfiyyətlərinin dəyişməsi barədə cədvəl tərtib edirlər.

Bankların investisiya siyasətinin anlayışları və elementləri- bankların investisiya siyasəti investisiya fəaliyyətinin məqsədli istiqamət sisteminin yaradılması, onların əldə olunması üçün daha effektiv vasitələrin seçilməsinin nəzərdə tutur. İncə investisiya siyasətinin mühüm qarşılıqlı əlaqə elementləri bankların investisiya fəaliyyətinin idarə olunmasının strateji və taktiki prosesləridir.

İncə investisiya strategiyası dedikdə investisiya fəaliyyətinin uzunmüddətli məqsədlərinin müəyyən olunması və onların nailiyyət əldə olunması yolları başa düşülür. İncə investisiya fəaliyyətinin idarə olunma prosesinin çıxış nöqtəsi hesab olunur.

İnvestisiya taktikasının hazır olunması investisiya strategiyasının verilmiş istiqamətləri çərçivəsində baş verir və onların cari vaxtlarda yerinə yetirilməsinə yönəldilmişdir. O konkret investisiya qoyuluşlarının həcmi və tərkibinin müəyyən edilməsi, onların həyata keçirilməsi ilə bağlı tədbirlərin işlənilib hazırlanması, müəyyən hallarda isə investisiya layihəsindən çıxmaq barədə idarə qərarların qəbul olunma modellərinin tərtib olunması və bu qərarların realizasiyası konkret mexanizmləri nəzərdə tutur.

Bankın investisiya layihəsinin işlənilib hazırlanması kifayət qədər çətin bir prosesdir ki, bu da aşağıdakı hallarla şərtləndirilir. İlk öncə investisiya fəaliyyətinin sürəkliyi nəticəsində o diqqətli perspektiv analiz əsasında həyata keçirilməlidir: xaric şərtlərin proqnozlaşdırılması (makroiqtisadi mühitin və investisiya abunəçisinin vəziyyəti, bazarın və onun ayrı-ayrı segmentlərinin vəziyyəti, vergi xüsusiyyətləri və bank fəaliyyətinin dövlət tənzimlənməsi) daxili şərtlərin (bankın vəsait bazasının həcmi və strukturu, onun həyat silsiləsinin mərhələləri, inkişafın məqsəd və vəzifələri, risk və likvidlik faktorları nəzərə alınmaqla müxtəlif aktivlərin gəlirlilik nisbəti). Ehtimal olunan bu xarakterlər investisiya layihəsinin yaradılmasına müəyyən çətinliklər yaradır. Bank fəaliyyətinin xarici mühitindəki dəyişiklik əhəmiyyətli dərəcədə investisiya layihəsinin hazırlanmasında çətinliklər yaradır. Bank investisiya siyasətinin yaradılma prosesi daha geniş olaraq aşağıdakı şəkildə göstərilmişdir.

İnvestisiya məqsədlərinin dürüst istifadə edilməsi- bankın investisiya fəaliyyətinin əsas məqsədi gəlir əldə etməkdir. Ümumi məqsədlər baxımından bank tərəfindən seçilmiş iqtisadi strategiyanın inkişafına uyğun investisiya siyasətinin işlənilib hazırlanması hesabat və spesifik məqsədləri nəzərdə tutur ki, bunlar da aşağıdakılardır:

1. bank resurslarının bütövlüyünü təmin etmək;
2. vəsait bazasının genişləndirilməsi;
3. investisiyanın diversifikasiyası, hansı ki, bu da bank fəaliyyətinin ümumi riskini azaldır;

4. likvidliyin saxlanılması;
5. gəlir gətirməyən aktivlərin payının minimuma endirilməsi;
6. bankın təsir sferasının genişləndirilməsi;
7. müştəri dairəsinin genişləndirilməsi və investisiya layihələrində çıxış etməklə onların fəaliyyətinə təsir etmək, müəssisələrin yaradılması və onların inkişaf etdirilməsi, qiymətli kağızların;
8. payların, müəssisənin nizamnamə kapitalında pay iştirakının əldə edilməsi; maliyyə institutlarının aksiyalarının əldə edilməsi ilə əlavə sərəninin alınması, filialların alınması, kapitalın və aktivlərin genişlənməsi nəticəsində qız maliyyə institutlarının yaradılması, əməliyyat həcmnin genişləndirilməsi, vəsaitlərin diversifikasiyası, əldə olan vəsaitlərin yenidən paylaşdırılması, yeni bazarlara çıxmaq, cari xərclərə qənaət etmək.

İnvestisiya siyasətinin əsas istiqamətlərinin işlənilib həzırlanması – investisiya fəaliyyətinin strateji istiqamətlərinin realizasiyası optimal qaydaların müəyyən edilməsi investisiya siyasətinin əsas istiqamətinin hazırlanması və investisiyanın maliyyə mənbəsinin təşkil olunma prinsiplərinin müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur. Bu kriteriyalara uyğun olaraq investisiya siyasətinin aşağıdakı istiqamətlərini ayırmaq olar:

1. faiz, dividend;
2. gəlirdən ödəmələr şəkilində gəlir əldə edilməsi məqsədilə həyata keçirilən investisiya;
3. investisiya aktivlərinin bazar qiymətinin qalxması nəticəsində kapitalın artması şəkilində gəlir əldə edilməsi məqsədilə həyata keçirilən investisiya;
4. gəlir əldə etməklə həm cari gəlirlər, həm də kapitalın artırılması məqsədilə həyata keçirilən investisiya;
5. gəlir əldə etməklə həm cari gəlirlər, həm də kapitalın artırılması məqsədilə həyata keçirilən investisiya.

Göstərilən bu istiqamətlərdən hər hansı bir investisiya siyasətinin keçirilməsində əsas kimi götürülür. İntestisiya siyasətinin birinci istiqamətinin seçilməsi zamanı stabil gəlirə üstünlük verilir. Göstərilən bu istiqamət mühafizəkar investisiya siyasətinin əsasıdır. O, vəsaitlərin minimal risklik, yüksək etibarlılıq və investisiya likvidliyi olmaqla uzunmüddətə təsbit edilmiş gəliri olan aktivlərə yatırılmasına yönəldilmişdir. Burada əsasən keçmişə aid olan və cari analiz aspektlərini, qiymətli kağız emitentinin reytingini, qiymətli kağızların gəlirliyini, faiz dərəcələrinin hərəkətini xarakterizə edən informasiyaların yığılması və işlənməsinə diqqət yetirilir.

İntestisiya siyasətini ikinci istiqamətinin seçilməsi zamanı investisiya aktivlərinin bazar qiymətlərinin stabil artması ön plana çəkilir. Ancaq onların gəlirliyinə yalnız aktivlərin qiymətini müəyyən edən bir faktor kimi baxırlar. Kapital artmasına yönəldilmiş yüksək risk dərəcəsi ilə xarakterizə edilən investisiya obyektlərinə qoyulması ilə bağlıdır. İntestisiya obyektlərinin bazar qiymətinin qalxması həm onların investisiya keyfiyyətlərinin yaxşılaşması həm də qısamüddətli bazar konyukturalarının enib-qalxması zamanı baş verə bilər. Birinci istiqamətdən fərqli olaraq ikinci istiqamət üçün aqresiv investisiya siyasəti xarakterikdir ki, burada da məqsəd hər bir investisiya əməliyyatlarında yüksək səmərəliliyə nail olmaqdır.

Qiymətli kağızlar dövlət və qeyri-dövlət qiymətli kağızları ola bilər. Dövlət qiymətli kağızları büdcə kəsirlərinin bağlanması məqsədi ilə tədavülə buraxılan qiymətli kağızlardır. Dövlət qiymətli kağızlarının sahibi əhali və müxtəlif iqtisadi agentliklər ola bilər. Dövlət qiymətli kağızları dövlət qiymətli kağızlar bazarında dövr edir ki, bunun da institutu diller kontorları hesab edilir.

Əgər xəzinə yeni qiymətli kağızlar satırsa, onda o, bu zaman dövlət qiymətli kağızlarının ilkin bazarını yaratmış olur. Dövlət qiymətli kağızlarının ilkin yerləşdirilməsi ən yüksək qiymətli auksion satışı qaydası ilə həyata keçirilir. Sonra diler buraxılış tarixi və ödənmə tarixi arasında dövlət qiymətli kağızlarını alqı-satqıya buraxmaqla ikinci bazarı yaratmış olur. İkinci bazarda onların qiymət dəyişikliyi baş

verir. Dövlət qiymətli kağızlarının əsas alıcıları bankların olmasına baxmayaraq, müxtəlif hüquqi və fiziki şəxslər dövlət qiymətli kağızları ilə əməliyyatlar həyata keçirə bilər.

Kommersiya banklarının portfelində olan qiymətli kağızların çox hissəsini 1 ildən 5 ilə qədər olan qiymətli kağızlar təşkil edir. Qısamüddətli xəzinə veksellərindən fərqli olaraq notlar və istiqrazlar kupon kağızlar hesab edilir. Kəsilən kuponlar üzrə də faiz gəliri ödənilir. Notlar 2-10 ilə qədər, istiqrazlar 5 ildən 30 ilə qədər müddətə buraxılır.

Banklar öz portfelini doldurmaq, nağd pul əldə etmək məqsədi ilə veksellərin satışı üçün xəzinə veksellərinin ikinci bazarında çox aktiv istifadə edilir. Ümumilikdə xəzinə vekselləri likvidliyi təmin edən vəsait hesab edilir və bankın investisiya portfelində iştirak etmir. Xəzinə vekselləri digər qiymətli kağızlardan fərqli olaraq diskontla buraxılır.

Diskont elan edilmiş faiz ilə xəzinə vekselinin satış qiymətini hesablamaq olar.

$$D = \frac{M}{360} \cdot R; \quad P = S - D;$$

burada D – diskont; M – vekselin geri alınmasının başa çatmasının qalan günlərinin sayı; R – diskontun faiz dərəcəsi; P – vekselin alınması zamanı ödənilən qiymət; S – vekselin geri alınma dəyəridir.

Gəlirlərin real dərəcəsi tam il üzrə hesablanır:

$$Y = \frac{D}{P} \cdot \frac{365}{M}$$

Qısamüddətli qiymətli kağızlar kiçik faiz riskinə malik olur. Belə ki, onların qiyməti faiz dərəcələrinin artımı zamanı çox az aşağı düşür. Uzunmüddətli qiymətli kağızlarla iş isə tam əksinədir. Faiz norması çoxaldıqca, onların qiyməti kəskin dərəcədə aşağı düşür ki, bu da illik faizi kiçik olan qiymətli kağızların əldə olunmasını tələb edir.

Kommersiya banklarının investisiya fəaliyyətini müəyyən edən əsas faktorlardan biri gəlir əldə olunmasına tələbatın olması və öz aktivlərinin likvidliyinin təmin olunmasından ibarət olur.

Kommersiya banklarının investisiyadan əldə edilən gəlir həcminə görə kredit üzrə faizdən əldə edilən gəlirdən sonra ikinci yer tutur.

Kommersiya bankları öz əməliyyatlarını daim gücləndirilmiş rəqabət şəraitində həyata keçirir. Banklar öz aralarında xarici banklar da daxil olmaqla digər bazar kontragentləri ilə rəqabət aparır. Gərgin rəqabət şəraitində kommersiya banklarının əsas funksiyası qiymətli kağızlarla bağlı investisiya fəaliyyətindən ibarətdir. Bank işində investisiya müəyyən vaxt ərzində firma və dövlət müəssisələrinin qiymətli kağızlarına qoyulan vəsaitləri ifadə edir. Kommersiya banklarının investisiyası bir sıra göstəricilərinə görə kredit ssudalarından fərqlənir. Kredit ssudaları müəyyən vaxt ərzində ssuda faizlərinin ödənilmələrinin geri qaytarılması şərti ilə kiçik bir vaxt ərzində vəsaitlərin istifadəsini nəzərdə tutur. İntestisiya isə sürəkli müddət ərzində vəsaitlərin axımını nəzərdə tutur. Bank krediti zamanı ssuda sövdələşməsinin təşəbbüskarı kimi borc alan çıxış edir. İntestisiya zamanı isə təşəbbüs qiymətli kağızlar bazarından aktivləri almağa can atan kommersiya banklarının üzərinə düşür.

Kredit sövdələşmələri zamanı bank başlıca kreditor kimi çıxış edir. İntestisiya zamanı isə vəsaitlərin qiymətli kağızlara qoyuluşunun investoru kimi çıxış edir. Bank krediti birbaşa bankın borc alanla şəxsi münasibətilə bağlı olur. İntestisiya zamanı isə qiymətli kağızların sahibi ilə heç bir şəxsi münasibət qurulmur.

Göründüyü kimi portfelin idarə olunmasının əsas məqsədi bank gəlirinin yuxarı qaldırılmasından ibarət olur. Böyük riskə malik olan bank ssudası ödəmə qabiliyyətli olmaya da bilər.

Kommersiya banklarının investisiya fəaliyyətinin gəlirliyi bir sıra iqtisadi faktorlar və təşkilati şərtlərdən asılı olur ki, bunlar dövlətin stabil inkişaf edən iqtisadiyyatı, istehsal və xidmət sahəsində müxtəlif növ mülkiyyət formaları, dəqiq maliyyə-kredit sisteminin olması, qiymətli kağızların bazar infrastrukturunun olması (investisiya kompaniyaları, fondlar və.s), investisiya sahəsində və qiymətli kağızlar bazarında yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin və sahibkarların olması və ya hazırlanması hesab edilir.

Qiymətli kağızların ayrı-ayrı siniflərinin və növlərinin gəlirliyi investisiya portfelinin bazar qiymətindən asılı olur. O da öz növbəsində istiqrazlar və sertifikatlar üzrə dəyişiklikdən asılı olaraq tərəddüd edir. Həmçinin veksellər üzrə faizlər, aksiyalar üzrə dividend və qiymətli kağızlar bazarında bu qiymətli kağızlara olan tələb və təklifə uyğun olaraq dəyişir. Investisiya portfelinə gəlir aşağıdakı komponentlər üzrə yığılır:

- faiz ödəmələri şəkilində daxil olmalar;
- bank portfelinə olan qiymətli kağızın kapital qiymətinin qalxmasından əldə olunan gəlir;
- investisiya xidmətləri göstərən komissiya-spred (diler əməliyyatları zamanı alış və satış kursları arasında olan fərq).

Investisiya üzrə isə aşağıdakı risklər mövcuddur:

- kredit riski;
- kursun dəyişmə riski;
- likvidliyin balanssızlıq riski;
- təcili geri çağırılma riski;
- iş riski.

Kredit riski qiymətli kağızlar üzrə əsas borcun və faizin ödənilməsi həyata keçirilən vaxt baş verir. Dövlət qiymətli kağızları iqtisadiyyatın stabilliyi hesabına kredit riskindən

azad olunmuş hesab edilir və bu zaman dövlət kreditlər qarşısında öz borclarını və öhdəliklərini ödəmək üçün vəsait ayırır.

Bir sıra ölkələrdə qiymətli kağızlarla olan bank investisiyaları kredit riskinə görə əsaslı surətdə nizama salınır. Emitentin qiymətli kağızlar üzrə əsas borc məbləğinin və faizin ödənilməsindən imtina etməsi spekulativ qiymətli kağızların əldə olunmasını qadağan edən nizamlayıcı normativlərin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur.

Banklar bir qayda olaraq investisiya səviyyəsində olan qiymətli kağızların alınması ilə kifayətlənir. Buna görə qiymətli kağızların alınması zamanı kredit riski elə də mühüm problem hesab edilmir, çünki dövlət və bələdiyyə qiymətli kağızları demək olar ki, riskdən azaddır.

Qiymətli kağızların kursunun dəyişmə riski. Yüksək faizli qiymətli kağızların faiz norması və kursu arasında olan qeyri-asılılıq ilə bağlı olan riskdir: faiz dərəcələrinin artması nəticəsində qiymətli kağızların kurs qiyməti aşağı düşür və ya əksinə. Bu da bankın investisiya şöbələri üçün böyük problemlər yaradır. Belə ki, iqtisadi konyukturanın dəyişməsi nəticəsində likvidliyin səfərbər edilməsinə ehtiyac yaranır və qiymətli kağızları zərərlə satmaq lazım gəlir. Faiz dərəcələrinin artımı zamanı kreditə tələbat yaranır. Kredit verilməsi bank üçün prioritet hesab olunur ki, qiymətli kağızlar ssudaların verilməsi üçün nağd pulun alınması məqsədilə satılmışdır. Əgər bank qiymətli kağızları kredit tələbatının azaldığı və aşağı faiz dərəcələrinin olduğu bir vaxtda yüksək kurs qiyməti ilə alırsa, onda o, artan faiz dərəcəsinə və kurs qiymətlərinin aşağı düşdüyü bir vaxtda onları satmalıdır. Bankın balansında əks-kurs fərqi meydana gəlir ki, bu da gəliri azaltmış olur. Bu cür satışlar əsaslı kapital zərərinə gətirir və bu zərəri də bank vermiş ssudaların yüksək gəlirliyi hesabına bağlamağa ümid edir.

Bir qayda olaraq qiymətli kağızların bazar qiyməti və kommersiya banklarının gəliri əks əsli olur: qiymətli kağızların qiyməti aşağı olanda gəlir artıq olur və ya əksinə. Buna görə investorlar faiz dərəcələrinin aşağı olduğu bir vaxtda qiymətli kağızı alarsa,

qiymətli kağızın bazar qiymətinin aşağı düşməsi riski ilə üz-üzə gələ bilər. Faiz dərəcələri aşağı düşdükdə qiymətli kağızların bazar qiymətində artım baş verəcəkdir.

Belə ki, qiymətli kağızların faiz dərəcələrinin artmasının öz müsbət və mənfi tərəfləri vardır. Yeni investisiya vasitələri kommersiya bankına daha yüksək gəlir gətirə bilər. Amma qiymətli kağızlar üçün yüksək dərəcələrin olması həmin bankın investisiya portfelinin qiymətdən düşdüyünü bildirir. Qiymətli kağızların ayrı-ayrı növlərinin gəlirliyi faiz dərəcələrinin qalxıb-enməsi ilə əsaslandırılır. Həmçinin onların ödəniş vaxtından da asılı olur. Qiymətli kağızların ödənmə müddəti nə qədər qısa olarsa, onun bazar qiyməti bir o qədər stabil olar. Müddət nə qədər uzun olarsa, qiymətli kağızın qiyməti bir o qədər enib-qalxmaya məruz qalar.

Banklar faiz dərəcəsinə baş verən dəyişikliklərin pis nəticələrini aradan qaldırmaq üçün xüsusi strategiya hazırlayır. Məs: bu məqsədlə gerialınma müddəti proqnozlaşdırılan iş silsiləsi fazasına yerləşdirilən qiymətli kağızlar alınır.

Balansa salınmış likvidlik riski. Bu risk heç bir itki olmadan bir sıra qiymətli kağızların ödəmə vasitələrinə tez konversiya edilməsinin mümkünsüzlüyüdür. Banklar likvidliyi təmin etmək üçün iki mənbəyə malikdir: daxili və xarici.

Likvidliyin daxili mənbələri müəyyən növ tez realizasiya olan aktivlərlə təmsil oluna bilər. Həmçinin əlverişli bazarı olan qiymətli kağızlarda yerləşdirilə bilər. Likvidli qiymətli kağızlar hazır bazarla xarakterizə edilən investisiya alətləri sayılır. Yüksək likvidli qiymətli kağız dövlət qiymətli kağızları ola bilər. Aktivlərin idarə olunmasında likvidlik ən əsas funksiyalardan biri hesab edilir.

Yüksək dərəcədə ödəmə qabiliyyətinə, likvidliyə və bazar münasibətləri sistemində səmərəli işə təminat verməklə kommersiya bankı həmişə öz investisiya fəaliyyətinin mərkəzi problemlərindən birini həll etməlidir – bir araya gəlməyən bank əmanətçilərinin və onların aksiyalarının sahiblərinin maraqlarını təmin etməlidir. Bu uyğunsuzluq öz likvidlik tələbi və kommersiya bankının bank əməliyyatlarından istənilən gəlir əldə olunması arasında olan qaçılmaz ziddiyyətdə öz əksini tapır.

Bir tərəfdən bank daha yüksək gəlir götürməkdə maraqlı olan aksiya sahiblərinin təzyiqini həyata keçirir. Amma digər tərəfdən bu hərəkətlər bankın likvidliyini azaldır. Likvidlik və gəlirlilik arasında olan ziddiyyətin özü investisiya riskini müəyyən edir. Ona investisiya fəaliyyətində mövcud olan ümumilikdə bank likvidliyini təmin etməklə minimum zərərlə gəlir əldə olunması dispersiyası kimi baxıla bilər. Kommersiya bankının rəhbərlərinin gəlir əldə olunması üçün likvidliyi qurban vermək və ya əksinə etmək. Onun bütün faktorları nəzərə alınmaqla düşüncəli şəkildə böyük və ya kiçik investisiya riskinin olmasını bildirir.

Qiymətli kağızların təcili olaraq geriçağırılma riski. Investisiya qiymətli kağızları emitenti olan bir çox korporasiya və bir sıra hakimiyyət orqanları bu alətləri təcili olaraq geri çağırma və onların ödənmə hüququna malik olur. Bu cür çağırışlar, adətən, bazar faiz dərəcələrinin aşağı düşməsi nəticəsində baş verir, bank gəliri itirmək riski ilə rastlaşır. Belə ki, bank geri qaytarılmış vəsaitləri aşağı faiz dərəcəsi ilə yenidən investisiyaya yatırmalıdır. Banklar, adətən, geri çağırılma riskini minimuma endirməyə çalışır.

İş riski. Banklar xidmət göstərdiyi bazar iqtisadiyyatında satış həcmnin, müflüsləşmə və işsizlik səviyyəsinin tənəzzülə uğraması ilə müşahidə olunur. Bu əlverişsiz şərait iş riski adlandırılır. Onlar öz əksini bank kredit portfelində tapır. Belə ki, iş riskinin mümkünlüyü kifayət qədər yüksəkdir. Bir çox banklar kredit riski portfelinin təsirini kompensasiya etmək üçün öz qiymətli kağızlarının portfelinə arxalanır. Bu, əsasən bankın almış olduğu qiymətli kağızlarının balansının kredit bazarından kənarında olması ilə bağlı olur.

İnvestisiya bankları kapital bazarının daha çox inkişaf etdiyi ölkələrdə xalqın qısa və uzun bir müddət üçün istifadə etmədiyi əmanətləri ilə şirkətlərin və dövlətin uzunmüddətli kreditə olan ehtiyaclarının qarşılmasında vasitəçi olurlar.

İlk investisiya bankı 1852-ci ildə Fransada (Kredit Mobilier) qurulduqdan sonra Avropa ölkələrinin çoxunda bu tipli banklar yara-dılmağa başlandı. İnvestisiya

banklarının funksiyaları aşağıda-kılardır:

İnvestisiya bankları şirkətlər tərəfindən ixrac edilmiş qiymətli kağızların bir hissəsinin satılmaması halında özü satın almanı qəbul edə bilər. Buna əməliyyatın öhdəliyinin satışı (stand by under Writing) deyilir. Bank bu qarantıyla bir növ şirkətin ixrac edəcəyi qiymətli kağızları sığorta etdirir.

Bu əməliyyatdan bank iki şəkildə gəlir əldə edir. İlk olaraq, satışında vasitəçilik etdiyi qiymətli kağızlar üzrə müəyyən bir komisyona alır.

İkinci olaraq da qarantı komisyona alır. Bu qarantı komisyona (satışını) qarantı etdiyi sənədlərin dəyəri üzərində alınır.

Qiymətli kağızlar üzrə fəaliyyətin ən əsas növlərindən biri fond alətlərinin birinci bazarda yerləşdirilməsini təmin etməkdir. Bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə bu fəaliyyətlə ixtisaslaşdırılmış müəssisələr investisiya bankları məşğul olur. Onların çoxu geniş şəkildə maliyyə xidməti göstərən iri maliyyə şirkətlərini təmsil edir. Çox sayda investisiya bankları ikinci bazarda broker funksiyasını da yerinə yetirir. Qiymətli kağızların yerləşdirilməsi üzrə investisiya banklarının fəaliyyəti ilkin ictimai təklif və fond sərvətlərinin ilkin və təkrar bölüşdürülməsindən ibarət olur.

İlkin ictimai təklif şirkətin qiymətli kağızlarının ilkin yerləşdirilməsidir. Bu da onun fəaliyyət göstərdiyi dövr ərzində bircə dəfə baş verir. Fond sərvətlərinin ilkin bölüşdürülməsi yeni buraxılmış qiymətli kağızların satılması yolu ilə aksioner cəmiyyəti əlavə kapital cəlb olunmasına bağlıdır. Təkrar bölüşdürmə şirkət təsisçiləri tərəfindən və yaxud iri fond alətlərinə sahib olan əsas sahibkarlar tərəfindən satılan zaman baş verir. Bu zaman şirkətin gəliri və tədavüldə olan aksiyaların sayı artmır, bir aksiya üzrə dividendin cəmi də azalmır.

İnvestisiya bank şirkətləri edir ki, maliyyə vasitəçilik edir, ilkin bazarda qiymətli kağızların buraxılması pul artırılması və satış üçün orqanları və hökumət.

Onlar vəsaitlərin artırılması dövlət və özəl şirkətlərə (kapital, eləcə də borc kimi) kapital bazarlarında.

İnvestisiya Banker maliyyə bazarında hər bir əsas Maliyyə prosesi faktiki olaraq mühüm rol oynayır, Belə ki, onun müəyyən götürür pul artırılması korporasiyalar və ya fiziki yardım kimi fəaliyyəti çox cəlb olunur .

Cədvəl 1.1

ABŞ-ın və Türkiyənin finans sistemində daxil olan finans qurumları aşağıdakı şəkildə təsnifləşdirilmişdir.

Finans qurumları	Məcmu aktivləri icində	
		Türkiyə
kommersiya bankları	29,4	55.0
əmanət kredit qurumları	7.9	5.0
əmanət bankları	2.1	-
kredit birlikləri	2.0	-
sığorta şirkətləri	17.7	1
pensiya fondları	19.6	5
digər finans qurumları:	21.3	7.8
Investisiya bankları	6.8	5.0
qarşılıqlı fondlar	7.2	-
pul bazarının fondları	4.6	-
broker və diler şirkəti	2.7	2.8

İnvestisiya Bankçılığı əlavə maliyyələşmənin cəlb olunması baxımından ənənəvi kredit ilə müqayisədə bir sıra fərqli cəhətlərə və üstünlüklərə malikdir. Buna misal olaraq, istiqraz buraxılışının və bank kreditinin fərqli cəhətləri ilə cədvəldə tanış ola bilərsiniz.

Göstəricilər	Bank krediti	Qiymətli kağız buraxılışı
Şərtlər müəyyən olunur	Bank tərəfindən	Bank və emitent arasında
İnvestorlar	Bank	Yerli və xarici investorlar
İnvestorların təsir dərəcəsi	Yüksək	Aşağı
İctimai borcalma tarixi	Yoxdur	Mövcuddur
Borcun həcmi	Bir bankın məhdud səlahiyyətləri ilə	Böyük
Girov	Tələb olunur	Tələb olunmur
Xüsusi şərtlər	Sərtidir	Mülayimdir
Faiz ödənişi	Aylıq	Rüblük və ya yarımillik
Əsas məbləğin ödənişi	Minimum aylıq	Tədavül müddətinin sonu
Reputasiya	Emitentin tanınmasına güclü təsiri yoxdur	Emitentin tanınmasına müsbət təsir

Bazar iqtisadiyyatında investisiya qoyuluşunun müxtəlif imkanları mövcuddur. Hüquqi və fiziki şəxslərin kapital qoyuluşunun seçilməsi zamanı ən əsas kriteriyalardan biri investisiya riskinin qiymətləndirilməsidir. Qiymətli kağızlarla əməliyyatlar həmişə risklə bağlı olduğundan riskin əsas növlərinə aşağıdakıları aid etmək olar:

- sistematik risk – makro səviyyədə risk;
- qeyri-sistematik risk – mikro və ya qiymətli kağızlarla bağlı bütün növ

risklərin ahəngi;

Sistematik risk ölkədə və dünyada baş verən ümumi iqtisadi və siyasi vəziyyət, resursların qiymətinin artımı, maliyyə aktivlərinin ümumbazar qiymətlərinin aşağı düşməsi ilə bağlı olan riskdir. Sistemantik risk kateqoriyasına aşağıdakılar aid edilir:

1. Valyuta riski valyuta kursunun dəyişməsi risku;
2. Faiz dərəcələrinin dəyişilmə riski;
3. Ümumbazar qiymətlərinin aşağı düşməsi və inflyasiya riski.

Faiz dərəcələrinin dəyişmə riski əsasən inflyasiya dövründə daha aktualdır. Ümumi bazarda aşağı düşmə riski qiymətli kağızlar bazarında dövr edən qiymətli kağızların qiymətinin eyni vaxtda aşağı düşməsi ilə bağlı olur. Bu risk əsasən aksiyalarla aparılan əməliyyatlara bağlı olur. İnflyasiya riski pulun alıcılıq qabiliyyəti ilə şərtləndirilir. Bu risk bütün dünyada mövcuddur. Burada fərq yalnız onun müxtəlif ölkələrdə ayrı-ayrı səviyyələrdə olması ilə bağlıdır. Qərbdə illik inflyasiya səviyyəsi 3% norma hesab edilir.

Qeyri-sistematik risk – konkret qiymətli kağız emitentinin maliyyə vəziyyəti ilə bağlıdır. Qeyri-sistematik risk kateqoriyasına likvidlik, sahəvi, kommersiya və maliyyə riskləri aid edilir.

Likvidlik riski – qiymətli kağızların bazardakı realizasiyası zamanı gecikmələrlə bağlı olur. İntestor hər zaman əmin olmalıdır ki, o, öz qiymətli kağızını sata bilər və öz kapitalını nağd pula çevirə bilər.

Sahəvi risk - iqtisadiyyatın sahələrindəki dəyişikliklərlə bağlı kommersiya riski qiymətli kağızlar bazarı iştirakçılarının konkret fəaliyyəti nəticəsində gəlir əldə edilməsi və ya zərər olması ilə bağlı olur. Kommersiya riskinin əsas faktorları aşağıdakılardır:

1) alıcılıq qabiliyyətinin səviyyəsi, emitentin maliyyə sabitliyi, idarəetmə keyfiyyəti;

2) investorda kifayət qədər informasiyanın olması.

Maliyyə riski – qiymətli kağız emitentinin gəlirsizlik və iflasa uğramaqla bağlı zərər riskidir. Ümumilikdə maliyyə riskinin iqtisadi və siyasi qeyri-müəyyənliyi aşağıdakı kimi xarakterizə edilə bilər:

- kəmiyyət üzrə risk: aşağı, orta və yuxarı;
- ehtimal olunma üzrə risk – gəlirin bir hissəsinin itirilməsi üzrə;
- kritik risk – bu zaman gəlir tamamilə itirilir və xərclərin yerini doldurmaq

zəruriyyəti yaranır:

- katastrofik risk – əmlakın tamamilə itirilməsi;
- obyektlər üzrə risk – sahibkarın, müəssisənin, bankın, sığorta şirkətinin

riski;

- fəaliyyət növü üzrə risk – istehsal, vasitəçi, ticarət, nəqliyyat, sığorta, mühasibat və digər fəaliyyət növlərinin riskləri;

- iqtisadi mahiyyəti üzrə risk;

- xarakter üzrə risk – əməliyyatı inflyasiya, kredit, faiz, valyuta əməliyyatı

riski bu və ya digər müəyyən əməliyyatların həyata keçirilməsi metodunun düzgün seçilməsi ilə bağlıdır. Bu növ risklərə menecerlərin riskləri aid edilir.

İnflyasiya riski inflyasiyanın dəqiq proqnozlaşdırma dərəcəsi və onun maliyyə təsərrüfat fəaliyyətinin nəticəsinə təsir etməsi ilə müəyyən edilir. Kredit riskinə kreditin ödənilməməsi və faizlərin ödənilməməsi riski kimi baxılır.

İnvestisiya riski - korporativ qiymətli kağızlar bazarında investisiya riski maliyyə riskinin müxtəlifliyi ilə bağlı olur. İnvestisiya riskinin iki növü var: diferensial və qeyri-diferensial risk. İnvestisiya riskinin səviyyəsi siyasi, iqtisadi, sosial, ekoloji, kriminal vəziyyətdən asılı olur.

İnvestisiya riskinin qiymətləndirmə metodu. Qiymətli kağızlar bazarında investisiya riskinin qiymətləndirilməsi metodları müxtəlifdir. Eyni zamanda müxtəlif qiymətli kağızların investisiya güvənliyini təhlil etmək və investisiya riskini

qiymətləndirmək üçün ümumi bir metod yoxdur (statistik təhlil, faktor təhlili, ekspertlərin qiymətləndirilməsi metodu).

Statistik təhlildə riskin səviyyəsi iki kriteriya ilə ölçülür: Orta gözlənilən əhəmiyyətli (dispersiya) və tərəddüdü (variasiya).

Dispersiya mümkün olan orta nəticəni ölçür, variasiya gözlənilən orta əhəmiyyətli faktiki orta həcmdən nə qədər uzaqlaşma həddini və dərəcəsini göstərir.

$$G^2 = (x - y)^2 / n ;$$

burada G^2 – dispersiya; x – maliyyə resurslarına qoyuluş zamanı risk dərəcəsi; y – maliyyə riskinin orta gözlənilmə əhəmiyyəti; n - maliyyə resurslarına qoyuluşların sayıdır.

Dispersiya maliyyə riskinin təkrarlanma, mütləq enib-qalxmasını tamamilə xarakterizə edir, lakin nisbi enib-qalxma dərəcəsini variasiya əmsalı göstərir.

$$V = (r / x) \cdot 100;$$

burada V – variasiya əmsalı; r – orta kvadratura əyilməsi; x – maliyyə riskinin orta gözlənilmə mənasıdır.

Maliyyə riskinin qiymətləndirilməsində digər analitik metodlardan da geniş istifadə edilir. Bunlar arasında ən geniş yayılanı maliyyə riskinin faktor təhlilidir. Fəaliyyət aktivliyinin əmsalı, maliyyə sabitliyi və müflislənmə ehtimalının müəyyən edilməsi nəzərdə tutulur.

Son zamanlar ekspertlərin qiymətləndirmə metodu da daha aktiv olaraq istifadə edilir. Risk səviyyəsinin müxtəlif müqayisəedici xarakterləri tərtib edilir, reytinglər müəyyən edilir və ekspertlərin icmalı hazırlanır.

Maliyyə riskinin qiymətləndirmə metodlarından biri iqtisadi-riyazi modelləşdirmə metodudur. Bu zaman düzgün model seçilməsi böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu model ümumi konkret vəziyyəti proqnozlaşdırmağa və maliyyə riski ehtimalını qiymətləndirməyə imkan verir.

Mühüm perspektivlərdən biri də sosial-iqtisadi eksperiment modelidir. O, tipik maliyyə vəziyyətlərinin ayrı-ayrı eksperimentlərinin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur.

Praktikada maliyyə riskinin qiymətləndirilməsi zamanı analogiya metodundan daha geniş istifadə edilir. Analogiya metodu əsasında çox sayda müəssisələrin maliyyə strategiyası və taktikası qurulur.

Sistematik risk fundamental metodun köməyi ilə bazar vəziyyətini kifayət qədər dəqiq proqnozlaşdırır. Konyukturanın təhlili həm bazarın cari vəziyyəti, həm də onun inkişafının proqnozlaşdırılmasını izləyir. Fundamental metod uzunmüddətli proqnozlaşdırma zamanı istifadə edilir və makroiqtisadi göstəricilərə əsaslanır.

İnvestisiya riskinin idarəetmə metodları. Dünyada investisiya riskinin azaldılması məqsədilə praktiki fəaliyyət həyata keçirilir. Riskin idarə olunmasının metodiki bazası sistem təhlili hesab edilir. İnvestisiya layihəsinə təsir edən real faktorlar müəyyən edilir.

İnvestisiya qərarının düzgün qəbul olunması üçün iqtisadi, sosial, ekoloji məsələlər və dövlət idarəçiliyinin aspektləri tam və hərtərəfli informasiya tələb edir. Bu informasiya investorların çoxu üçün mümkündür. Burada əsas maliyyə riskinin səviyyəsinin dəqiq qiymətləndirilməsidir. Sığorta şirkətləri riskin qiymətləndirilməsində ekspertlərin maliyyə riskinin səviyyəsini peşəkarcasına qiymətləndirir. Korporativ qiymətli kağızlar bazarında riskin azaldılması onun iş fəaliyyətinin düzgün təşkil olunmasından da çox asılı olur.

Fəsil 2. İnvestisiya Banklarının təklif etdiyi xidmət və məhsullar: təhlil və qiymətləndirmə

2.1. Bankların investisiya siyasəti

İnvestisiya dedikdə gəlir götürmək məqsədilə pul vəsaitlərinin uzunmüddətli qoyuluşu nəzərdə tutulur. İnvestisiya fəaliyyətinin iki əsas mərhələsi var. Birinci mərhələ «investisiya resursları» investisiya fəaliyyətinin elə özü hesab edilir. İkinci mərhələ «vəsaitin qoyuluşu – investisiyanın nəticəsi» həyata keçirilən xərcləri və investisiyanın istifadə olunması nəticəsində gəlir əldə edilməsini nəzərdə tutur. Buna görə də, investisiya fəaliyyətini resursların qoyuluşu və gələcəkdə gəlir əldə etmək proseslərinin vəhdəti kimi müəyyən etmək olar.

İnvestisiya fəaliyyətinin əsas subyektləri investorlar və investisiya obyektinin istifadəçiləri hesab edilir. Investorlar əmanətçilər, alıcılar, sifarişçilər, kreditorlar və investisiya fəaliyyətinin digər iştirakçıları ola bilərlər. İnvestisiya fəaliyyəti obyektinin istifadəçiləri investisiya fəaliyyəti obyektlərindən istifadə edən hüquqi və fiziki şəxslər, dövlət və bələdiyyə orqanları, xarici ölkələr, beynəlxalq birlik və təşkilatlar ola bilərlər.

İnvestisiya obyektinə isə ikili xarakter daşıyır. Bir tərəfdən onlar investisiya resursları kimi çıxış edir, digər tərəfdən isə kapital əmlakının artımını müəyyən edən sahibkarlıq obyektlərinə qoyuluşu nəzərdə tutur.

İnvestisiya resurslarının tərkibinə aşağıdakılar aid edilir:

- pul vəsaitləri və maliyyə alətləri (bank qoyuluşları, paylar, aksiyalar və s.);
- maddi dəyərlər (bina, avadanlıqlar və digər daşınan və daşınmaz əmlak);
- pul qiymətinə malik mülki, intellektual və digər hüquqlar.

İnvestisiya iqtisadiyyatın inkişaf etməsi və güclənməsində böyük rola malikdir. İnvestisiya ümumilikdə ümumi istehsala və məşğulluğa, iqtisadiyyatda struktur irəliləyişinə, təsərrüfat sferasının inkişafına təsir göstərir.

İnvestisiya müxtəlif formalarda həyata keçirilir. İnvestisiyanın sistemli təhlili və planlaşdırılması baxımından müxtəlif təsnifat göstəricilərinə qruplaşdırıla bilər. İnvestisiyanın təsnifatı seçmiş olduğumuz kriteriyalar əsasında müəyyənləşdirilir.

Vəsaitlərin obyektlərə qoyuluşuna görə investisiya real və maliyyə investisiyalarına bölünür. Real investisiya vəsaitin real iqtisadi aktivlərə qoyuluşunun məcmusu kimi çıxış edir: maddi resurslar və qeyri-maddi aktivlər. Maliyyə investisiyası vəsaitlərin müxtəlif maliyyə aktivlərinə qoyuluşunu əks etdirir: qiymətli kağızlar, bank depozitləri və s.

İnvestisiya məqsədlərinə görə birbaşa və portfel investisiyasına ayrılır. Birbaşa investisiya, investisiya qoyulan obyekt üzərində nəzarət və idarəetməni həyata keçirmək məqsədilə müəssisənin nizamnamə kapitalına qoyulan investisiyadır. Portfel investisiya gəlir əldə olunması (investisiya obyektinin bazar qiymətinin artması, dividend, faiz, digər pul ödəmələri) və riskin diversifikasiyası məqsədini daşıyır.

Müddətə görə investisiyalar qısamüddətli, ortamüddətli və uzunmüddətli olur.

İnvestisiyanı resurslar üzərində mülkiyyət formasına görə şəxsi, dövlət, xarici və müştərək investisiyalara bölmək olar.

Regional göstəricilərə görə investisiyalar ölkədaxili və xarici olur. Ölkədaxili investisiya vəsaitin ölkə daxilindəki obyektlərə qoyuluşunu həyata keçirir. Xarici investisiya isə ölkə xaricində həyata keçirilən investisiyadır.

Sahəvi göstəricilərə görə investisiyalar bir-birindən fərqlənir: sənaye, kənd təsərrüfatı, tikinti, nəqliyyat və rabitə, ticarət və s.

Riskə görə investisiyalar aqressiv, mülayim və konservativ olur.

İnvestisiya prosesinin realizasiyası investisiyanın maliyyə mənbələrinin müəyyən edilməsi, onların səfərbər edilməsi və səmərəli şəkildə istifadə olunması ilə əlaqəli olan qərarların axtarışı ilə bağlı olur. İnvestisiya fəaliyyətinin bütün növləri investisiya resursları hesabına həyata keçirilir. İnvestisiya resursları investisiya obyektlərinə qoyuluşların həyata keçirilməsi üçün cəlb olunan bütün növ maliyyə subyektlərini

özündə əks etdirir. Bazar iqtisadiyyatında investisiya resurslarının mənbələrinin formalaşdırılması müxtəlif cür olur.

İqtisadi ədəbiyyatda investisiyanın maliyyə mənbəyi təhlil edilərkən daxili və xarici mənbələr qeyd edilir. İntestisiyanın daxili mənbələrinə bir qayda olaraq daxili mənbələr, həmçinin şirkətin öz vəsaitləri, maliyyə bazarının resursları, əhalinin əmanətləri, büdcə investisiya təxsisatı aid edilir. Xarici mənbələr isə xarici investisiya kreditləri və istiqrazlar hesab edilir. İntestisiya maliyyələşməsinin daxili və xarici mənbələrinin təhlili makroiqtisadi və mikroiqtisadi səviyyələrdə aparılmalıdır. Makroiqtisadi səviyyədə investisiya maliyyələşməsinin daxili mənbələrinə aşağıdakılar aid edilir: büdcə maliyyələşməsi, əhalinin əmanətləri, şirkətlərin yığılı, qeyri-hökumət pensiya fondları, kommersiya bankları, investisiya fondları, sığorta şirkətləri və s. Xarici mənbələrə isə xarici investisiya kreditləri və borc öhdəlikləri aid edilir.

Mikroiqtisadi səviyyədə isə investisiya maliyyələşməsinin daxili mənbələrinə gəlir, amortizasiya, şirkət sahiblərinin investisiyası aid edilir. Mikroiqtisadi səviyyədə xarici mənbələr isə dövlət maliyyələşməsi, investisiya kreditləri, şəxsi qiymətli kağızların yerləşdirilməsi yolu ilə cəlb olunan vəsaitlər hesab edilir.

İntestisiya resurslarının səfərbər edilmə qaydaları. İntestisiya fəaliyyətinin maliyyə mənbəyi kimi borc vəsaitləri də çıxış edə bilər. Borc vəsaiti dedikdə: istiqraz buraxılışından əldə edilən vəsaitlər, digər borc öhdəlikləri, həmçinin bankların, digər maliyyə kredit institutlarının dövlət kreditləri başa düşülür. Cəlb olunmuş borc vəsaitlərinin səfərbər edilməsi müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilir. Bunların da ən əsasları: kapitalın qiymətli kağızlar bazarı, kredit resursları bazarı və dövlət maliyyələşməsi yolu ilə cəlb olunmasıdır.

Kapitalın qiymətli kağızlar bazarı vasitəsilə cəlb olunması. Kapitalın qiymətli kağızlar bazarı vasitəsilə cəlb olunması bazar iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır. Qiymətli kağızların emissiyası və yerləşdirilməsindən əldə edilən vəsait investisiya maliyyələşməsinin ən əsas mənbələrindən biri hesab edilir.

Maliyyə bazarında dövr edən qiymətli kağızları iqtisadi mahiyyətinə görə iki əks növə bölmək olar:

- pay–bilavasitə sahibin real mülkiyyətindəki payını özündə əks etdirir.
- borc – kəskin diskont edilmiş faiz dərəcələri ilə xarakterizə edilir.

Kapitalın kredit bazarları vasitəsilə cəlb olunması. Kapitalın kredit bazarları vasitəsilə cəlb olunması inkişaf etmiş ölkələrin firma və şirkətlərinin investisiya maliyyə resurslarında payı 25-60% təşkil edir. İntestisiya fəaliyyətinin maliyyələşməsi zamanı borc mənbələri arasında əsas rol bankların kreditləri oynayır. Əgər şirkət öz şəxsi vəsaiti hesabına və qiymətli kağızların emissiyasının köməyi ilə öz tələbatını ödəyə bilmirsə, onda bu zaman bank kreditləri investisiyasının xarici maliyyələşməsinin ən yaxşı metodlarından biri hesab edilir. Kreditin istifadə olunmasına iqtisadi maraq onun səmərəli maliyyə vasitəsi olması ilə bağlıdır. Borc vəsaitlərindən istifadə edən şirkətlər öz şəxsi və borc vəsaitlərinin qarşılıqlı münasibətlərindən asılı olaraq şəxsi vəsaitinin rentabelliyini artırmağa bilər.

Bank kreditinin növü olan investisiya krediti investisiya məqsədləri üçün həyata keçirilir. Kredit kreditləşmənin əsas prinsiplərinə əməl olunmaqla verilir: qaytarılma, müddətlik, ödəniş təminatı, məqsədli istifadə. İstiqrazların buraxılmasından əvvəl uzunmüddətli bank ssudalarının alınmasının öz üstünlükləri vardır:

- daha çevik maliyyə sxemi;
- faiz dərəcələrinin fərqiində uduq imkanı;
- qiymətli kağızların reyestri və yerləşdirilməsi ilə bağlı olan xərclərin olmaması.

İntestisiya kreditinin təqdim olunması müxtəlif formalarda ola bilər. Ən çox müddətli ssudalar müddətli kredit xətlərinə konversiya edilən bərpa olunan ssudalarda istifadə edilir.

Müddətli ssudalar konkret bir müddətə məqsədli istifadə üçün təqdim edilir. Müddətli ssudalara konversiya edilən təzələnmiş ssudalar müəyyən limit və vaxt (2-3 il) çərçivəsində avtomatik olaraq kreditin təqdim olunması və geri qaytarılmasını nəzərdə tutur.

Kredit xətti bir qayda olaraq etibarlı borc alanlara təqdim olunur. İnvestisiya kreditlərinin formalaşdırılması zamanı çox vaxt müəyyən layihənin həyata keçirilməsi üçün vəsaitin verilməsini nəzərdə tutan məqsədli kredit xəttlərindən istifadə edilir. Kredit təqdim olunmasının ən vacib şərti onun təminatıdır. Bank təcrübəsində tərtib olunan ən əsas təminat növləri girov, zəmanət, kredit riskinin sığortalanması hesab edilir. Maliyyələşmənin girov forması içində əmlakın girov qoyulması ilə əldə olunan ipoteka krediti mühüm yer tutur.

Dövlət maliyyələşməsi. Dövlət maliyyələşməsi çox zaman dövlət və regional səviyyələrdə sahibkarlığa yardım məqsədilə dövlət proqramı çərçivəsində həyata keçirilir. İnvestisiyanın dövlət maliyyələşməsinin 4 əsas növü vardır: dotasiyalar və qrantlar, pay iştirakı, birbaşa (məqsədli) kreditləşmə, kreditlər üzrə zəmanətlərin verilməsi.

Dotasiya və qrantlar yolu ilə həyata keçirilən maliyyələşmə zamanı pul vəsaiti əvəzsiz olaraq verilir.

Dövlətin pay iştirakı zamanı o öz strukturları vasitəsilə pay əmanətçisi kimi çıxış edir, digər yerlərdə qalan investisiya qoyuluşları isə kommersiya strukturları tərəfindən həyata keçirilir.

Birbaşa (məqsədli) kreditlər bir qayda olaraq müəyyən güzəştlər əsasında konkret şirkətə və ya müəyyənləşdirilmiş investisiya layihəsinə təqdim edilir.

Kredit üzrə zəmanətin verilməsi zamanı müəssisə kommersiya strukturlarından kredit alır, müəssisə tərəfindən kredit qaytarılmadığı halda dövlət verilən kreditin qaytarılmasına görə zəmanət verir.

İnvestisiya resurslarının səfərbər edilməsinin digər vasitələri. İnvestisiya fəaliyyətinin xarici maliyyələşmə mənbəyi bazar iqtisadiyyatında öz müxtəlifliyi ilə fərqlənir. Maliyyə bazarlarının inkişafı ilə əlaqədar olaraq kapitalın səfərbər edilməsinin yeni vasitələri meydana gəlməyə başlayır. Muasir dövrdə investisiyanın xarici maliyyələşməsinin bir sıra növləri vardır.

Əlavə ödəmə (paylar). Aksioner cəmiyyəti olan şirkətlər üçün investisiya kapitalının səfərbər edilməsinin ən vacib mənbəyi daxili və xarici investorlar olan əlavə ödəmələr hesabına nizamnamə fondunun genişləndirilməsidir.

Xarici investisiyanın cəlb olunması. Dünyada baş verən qloballaşma prosesi investisiya fəaliyyətinin maliyyələşməsində xarici investisiyanın rolunun artmasına səbəb olur. Xarici investisiya müxtəlif formalarda həyata keçirilə bilər. Bu formaların təhlili zamanı investisiya təsnifatının ümumi yanaşmaları olan obyektlər üzrə bölünmə məqsədinə görə mülkiyyət formasından, qoyulma müddətindən, risk və digər göstəricilərindən istifadə oluna bilər.

Mülkiyyət formasına görə xarici investisiyalar dövlət, şəxsi və müştərək ola bilər.

Xarici investisiya istifadə olunma xarakterindən asılı olaraq sahibkar və ssuda investisiyalarına bölünür.

Xarici investisiyanın təhlili zamanı əsasən birbaşa və portfel investisiyalarına çox diqqət yetirilməlidir. Məhz elə bu nöqteyi- nəzərdən BVF-nun metodologiyasına uyğun olaraq ölkələrin tədiyə balansında xarici investisiya öz əksini tapır.

Beynəlxalq maliyyə bazarının investisiya resursları. Hazırki dövrdə beynəlxalq maliyyə bazarında beynəlxalq təsərrüfat əlaqələrinin əsas üç qütbü çıxış edir: Avropa, Şimali Amerika və Asiya-Sakit okean qütbləri.

Şimali Amerika qütbü əsasən illik kapital dövriyyəsi 18 trilyon dollar olan ABŞ və Kanada bazarlarını əhatə edir.

Xarici investisiyanın cəlb olunmasında investisiya qoyulacaq ölkədə xarici investisiya fəaliyyəti üçün yaradılmış şərtlər və investisiya ab-havasının böyük əhəmiyyəti vardır.

İnvestisiya ab-havasının qiymətləndirilməsi zamanı aşağıdakı məsələyə nəzər yetirilməlidir:

- iqtisadi vəziyyətə (makroiqtisadi mühitin vəziyyətinə, ÜDM-in dinamikasına, sənaye məhsulları istehsalının həcmində, inflyasiya, pul-kredit, maliyyə, büdcə, vergi, valyuta sistemindəki vəziyyətə və s.);
- dövlətin investisiya siyasətinə (dövlətin xarici investisiyanı hansı səviyyədə dəstəkləməsinə, beynəlxalq sazişlərdə iştirakına, sazişlərə əməl edilməsinə);
- investisiya fəaliyyətinin normativ hüquqi bazasına;
- investisiya ab-havasını müəyyən edən müxtəlif faktorların vəziyyəti haqqında informasiya və statistik məlumatlara.

İnvestisiya ab-havasının qiymətləndirilməsi bizə investisiya riskinin səviyyəsini, investisiyanın həyata keçirilməsinin səmərəli-liyini müəyyən etmək imkanını verir.

Hazırkı dövrdə investisiya cazibədarlığının reytingi aparıcı iqtisadi jurnallar olan «Evromoney», «Fortune», «The Economist» jurnallarında dərc edilir. Xarici investolar üçün göstərici Dünya bankı ekspertlərinin qiymətləndirmələri, xüsusi maliyyə kredit reytingləri (İBCA, Moodys, Standard And Poors və s) hesab edilir.

Xarici investisiyanın dövlət təminatı. Xarici investisiyanın cəlb olunmasının ən vacib şərtlərindən biri xarici investorların hüquq və maraqlarının dövlət zəmanətidir. Bunlar da əsasən aşağıdakı şəkildə həyata keçirilir:

- konstitutsiya və xüsusi normativ aktlar əsasında ;
- xarici investisiyaların qorunması və stimullaşdırılması barədə olan ikitərəfli və çoxtərəfli dövlətlərarası sazişlər çərçivəsində;
- dövlətlərarası və başqa ölkələrin vətəndaşlarının investisiya mübahisələrinin tənzimlənməsi üzrə konvensiyalarda iştirak etmək.

2.2. İnvestisiya potensialı və qiymətli kağızların təsnifləşdirilməsi

Fond bazarı maliyyə bazarının bir hissəsidir və bazar iqtisadiyyatı şəraitində bir sıra makro və mikro funksiyaları yerinə yetirir. Qiymətli kağızlar bazarının ən vacib funksiyalarından biri investisiya fəaliyyətidir. İnvestisiya fəaliyyəti investisiya cəlb edilməsi, yatırılması və istifadə olunması üzrə konkret istiqamətləndirilmiş fəaliyyətdir. İnvestisiya strukturuna aşağıdakılar aid edilir:

- birbaşa investisiya (kapital qoyuluşu);
- maliyyə (portfel) investisiyası
- əmanət və yığım;
- maddi investisiya.

Maliyyə investisiyası aksiya, istiqraz, veksəl, digər qiymətli kağızlar alətlərinə qoyulan investisiyanı əks etdirir. Bu cür investisiya real kapitalın artmasına imkan vermir, amma gəlir gətirmək imkanına malik olur. Həmçinin kurs fərqi nəticəsində spekulyativ ola bilər. Maliyyə investisiyası əsas və dövriyyədə olan kapitalın artımını təmin edə bilmir. O, yalnız əmanət və yığım kapitalı kimi çıxış edə bilər. Qiymətli kağızların alınması real kapitalı yaratmır, amma qiymətli kağızların satışından əldə edilən pul istehsala, tikintiyə, digər təsərrüfat sahələrinə qoyula bilər. Bu zaman maliyyə investisiyası real investisiyaya çevrilir.

Maliyyə investisiyası arasında portfel investisiyası da vardır. Diversifikasiya qoyuluşu məqsədlə qiymətli kağızlar portfeli yaradılır. Maliyyə investisiyaları bir-birlərindən fərqlənir:

- spekulyativ xarakterli – qiymətli kağızların alınıb satılması vasitəsilə spekulyativ gəlir əldə etmək məqsədilə qiymətli kağızlara qoyulan investisiya;
- yığım xarakterli – maliyyə alətlərinə qoyulan investisiya;
- portfel xarakterli – riskin azaldılması və gəlirin artırılması məqsədilə kapitalın diversifikasiya yolu ilə olan investisiya.

İnvestisiya resurslarına tələbat həmişə vardır. Bu sahələrin və müəssisələrin inkişaf etdirilməsində kapitalın investisiyalaşdırılması zəruriyyəti ilə bağlı olur. İnvestorlar həmişə pulu daha gəlirli layihələrə qoymağa can atırlar. Qiymətli kağızlara qoyulan kapital heç də həmişə yüksək gəlirli olmur.

Qiymətli kağızlar bazarında investisiya fəaliyyətinin aşağıdakı məqsədləri vardır:

- investisiya prosesinin kütləvilik xarakterini təmin etmək;
- siyasi, sosial-iqtisadi və digər sahələrdə baş verən və proqnozlaşdırılan dəyişiklikləri əks etdirmək;
- qiymətli kağızlara qoyulan investisiyanın modelləşdirilməsi yolu ilə investisiya siyasətinin müəyyən edilməsi;
- investisiya axımınının tənzim olunması yolu ilə xalq təsərrüfatının sahəvi və regional strukturunun təşkil edilməsi;
- dövlət investisiya siyasətinin həyata keçirilməsi;
- dövlət struktur siyasətinin realizasiyası.

İnvestisiya potensialı dövlətin, vətəndaşın, təsərrüfat subyektlərinin, qeyri-rezidentlərin investisiyasını təşkil edir. İnvestisiya potensialının səviyyəsi sistem göstəriciləri ilə qiymətləndirilir. Bu göstəricilər arasında ən vacibi regionun investisiya mühiti, investisiyaya tələbat strukturu və ayrı-ayrı investorların investisiya imkanları hesab edilir.

İnvestisiya mühiti aşağıdakı parametrlərlə xarakterizə edilir.

- potensial investorların mövcudluğu (dövlət, hüquqi və fiziki şəxslər);
- mövcud olan investisiya mənbələri (regiondaxili və xarici);
- investisiyanın növləri (daşınmaz əmlak, maliyyə və qeyri-maddi).

Bu əsasən ölkənin və ya regionun obyektiv imkanlarından (investisiya potensialından) və investorun fəaliyyət şərtlərindən (investisiya riskindən) asılı olur. İnvestor investisiya qərarlarını qəbul edən zaman təkcə investisiya potensialı və investisiya riskinə baxmaqla kifayətlənməməlidir. İnvestisiya potensialı baxımından

region əla ola bilər, amma bu regionda siyasi vəziyyət qeyri-stabil olarsa və ətraf mühit çirkli olarsa, bu zaman investisiya qoymağa çox az adam qərar verə bilər və yaxud əksinə heç bir investisiya riski yoxdur, amma region heç bir investisiya potensialına malik deyildir.

İnvestisiyaya tələbat stukturu qiymətli kağızlara qoyulan kapitalın zəruriyyətinin ümumi tələbatı ilə müəyyən edilir. Bu həcm qiymətli kağızlar bazarının inkişaf tendensiyasının proqnozlaşdırılması əsasında qiymətləndirilir.

Vətəndaş investor kimi qiymətli kağızlar bazarında daha perspektivli investorlardan biridir. Bu növ investorların öz üstünlükləri vardır: investisiya obyektlərinin seçilməsində azad seçim, sürətlilik, sərbəst maliyyə resurslarının müvəqqəti mövcudluğu. Bir investor kimi vətəndaşların da öz çatışmayan cəhətləri vardır: ictimai fikirdən asılılığı, nisbətən kiçik investisiya imkanlarının olması, investisiya üzrə öhdəlik zəmanətinin alınmasına can atmaq. Vətəndaşların investisiyanı tam sürətləndirmək vasitələrinə aşağıdakı faktorları aid etmək olar: qiymətli kağızlar üzrə zəmanət öhdəliklərinin inkişafı; investisiya imkanına malik olan konversiyalı istiqrazların daxili bazarda yerləşdirilməsi; aksiyaların ikinci bazarının aktivləşdirilməsi.

Maliyyə hesabatlarında qiymətli kağızlar təyinatına görə aşağıdakı qaydada təsnifləşdirilir:

1. Borc qiymətli kağızlar;
2. Dilinq əməliyyatları üçün qiymətli kağızlar;
3. İnvestisiyalar.

Borc qiymətli kağızların alınmasında məqsəd ödəniş müddəti tamamlanana qədər saxlanılmaqla, müəyyən olunmuş faiz gəlirlərinin əldə olunmasıdır.

Dilinq əməliyyatları üçün qiymətli kağızların alınmasında əsas məqsəd faiz və dividend gəlirlərinin götürülməsi deyil, bu qiymətli kağızların alış və satış dəyərinin arasındakı fərqdən gəlir əldə olunmasıdır.

Maliyyə hesabatlarında investisiyalar müəssisələrin fəaliyyətində iştirak payından asılı olaraq təsnifləşdirilir. Qiymətli kağızlar portfelində olan qiymətli kağızlar Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyinə və Mərkəzi Bankın normativ aktlarına uyğun olaraq bankın daxili sərəncamına əsasən müvafiq məqsədlərə uyğun yenidən təsnifləşdirilə bilər. Qiymətli kağızların yenidən təsnifləşdirilməsi balans dəyərinə əsasən aparılır.

2.3. İnvestisiya Banklarının müştərilərinə göstərilən əsas xidmətlərin növləri

İnvestisiya Bankçılığı şirkətlərin maliyyə ehtiyaclarının təmin olunması baxımından bir çox yeni imkanlar yaradır və bu baxımdan mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İnvestisiya Banklarının adətən, aşağıdakı xidmətləri təqdim edir: Bank şirkət səhmlərinin buraxılması və idarə olunması prosesinin təşkili üzrə aşağıdakı istiqamətlərdə xidmətlər təklif edir: Anderrayting və Marketmeyking; İstiqrazların buraxılması, idarə olunması və alınması; İstiqrazların buraxılması, idarə olunması və alınması; maliyyə məsləhətlərinin verilməsi.

Anderrayting. Bankın qiymətli kağızlarını dövriyyəyə buraxan şirkət (emitent) adından çıxış etməsi, investora cəlb etməsi və qiymətli kağızları bazarda yerləşdirməsi anderrayting prosesi adlanır. Bank anderrayting xidməti aşağıdakı prosesləri əhatə edir:

1. Şirkətin tələblərinin müəyyən olunması;
2. Şirkətin imkanlarının və maliyyə təhlillərinin həyata keçirilməsi;
3. Buraxılacaq səhm həcmi və satış qiymətinin müəyyənləşdirilməsi üçün təhlillərin və məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsi;
4. Emissiya (səhm buraxılışı) üçün sənədləşmənin həyata keçirilməsi və prosesin izlənilməsi;
5. Tələbin toplanması və yerləşdirmənin həyata keçirilməsi;
6. Yerləşdirilən səhmlərin nəticələrinin təhlili, müvafiq hesabatların tərtib olunması, gələcək addımların müəyyənləşdirilməsi üçün məsləhətlərin təqdim olunması.

Anderraytingin üstünlükləri:

- Şirkətlər kapital bazarlarına çıxış nəticəsində səhmlər vasitəsilə daha aşağı faizlə daha böyük kapital cəlb edə bilər

- Müştərilər qiymətli kağızların buraxılışı prosesinin hər mərhələsində PAŞA Bankın peşəkar komandasının məsləhətlərindən yararlanı bilər

Bankın fond bazarında müştərinin qiymətli kağızlarını idarə etməsi marketmeykinq prosesi adlanır. Bank müştərinin adından çıxış edərək fond bazarında maksimal gəlirin əldə olunması üçün qiymətli kağızların idarəçiliyini təmin edir. Bank marketmeyker xidməti aşağıdakı prosesləri əhatə edir:

1. Səhm satışının həyata keçirilməsi və bazar tələbinin yaradılması;
2. Yerləşdirilən səhmlərin nəticələrinin təhlili, müvafiq hesabatların tərtib olunması, gələcək addımların müəyyənləşdirilməsi üçün məsləhətlərin təqdim edilməsi.

Marketmeykinqin üstünlükləri

- Şirkətin səhmlərinin likvidliyi artır.
- Yerli bazarda qiymətli kağızların alış və satış qiymətlərinin Bakı Fond Birjasının internet sahifəsində əks olunması gündəlik təmin olunur.
- Beynəlxalq bazarlarda qiymətli kağızların alış və satışı üçün istifadə olunan Bloomberg və ya Reuters sistemlərində əks olunması gündəlik təmin olunur.

İstiqrazların buraxılması, idarə olunması və alınması. Qapalı yerləşdirmə - broker şirkətinin ixtisaslaşmış peşəkar komandası şirkətlərin istiqrazlarının buraxılışı və idarə olunması işlərini təmin edir. Bank şirkətin tələblərini müəyyənləşdirir, maliyyə təhlilləri həyata keçirir və müştərilərin imkanlarını təhlil edir. Qapalı yerləşdirmə xidməti buraxılacaq qiymətli kağızların maliyyə bazarlarına çıxarmadan birbaşa investora (alıcılara) satışının həyata keçirilməsidir.

Yerləşdirmənin həyata keçirilməsi üçün bank bir başa tələb toplayır və qiymətli kağızı bazara çıxarmadan digər investora (alıcılara) satışını həyata keçirir.

Maliyyə məsləhətlərinin verilməsi - Bank müştərilərin maliyyələşməyə ehtiyaclarının təmin edilməsi məqsədilə kreditlər ilə yanaşı İnvestisiya Bankçılığı üzrə xidmətlərini və məsləhətlərini təklif edir. Bu xidmətlər sayəsində müştərilər sərfəli faizlə böyük həcmli maliyyələşmə əldə edə bilər. Bankın peşəkar komandası müştərilərin qiymətli kağızlarının buraxılması və idarə olunması ilə yanaşı aşağıdakı maliyyə məsləhətləri xidmətlərini təqdim edir.

- Yerləşdirilən qiymətli kağızların nəticələrinin təhlil edilməsi
- Müvafiq hesabatların tərtib olunması, gələcək addımların müəyyənləşdirilməsi üçün məsləhətlərin təqdim olunması
- Yerli və beynəlxalq maliyyə bazarlarının qiymətləndirilməsi üzrə məsləhətlərin verilməsi.

Valyuta mübadiləsi - Bank müştərilərə böyük həcmdə vəsaitlərin xüsusi şərtlərlə valyuta mübadiləsi xidmətini təklif edir. Bank hər bir müştərinin fərdi yanaşma əsasında tələblərini müəyyənləşdirir. Vəsaitin məbləğindən və valyutasından asılı olaraq xüsusi mübadilə məzənnələri təklif edilir.

Törəmə maliyyə alətləri (derivativlər)-Törəmə maliyyə alətləri (derivativlər) birja platformasının tərkib hissəsidir və fond bazarında olan adətən ikinci növ qiymətli kağızlara deyilir. Bank istiqrazlar və valyutalar üzrə bu xidməti müştərilərə təqdim edir. Bank yerli və beynəlxalq valyuta bazarlarında aşağıda maliyyə alətlərinin alışı və satışı əməliyyatlarını təklif edir.

- Forward (Forvard)
- SWAP (Svap)
- Option (Opsion)

Bu müqavilələrin həyata keçirilməsi üçün birja deyil, iştirakçılar özləri məsuliyyət daşıyır. Bank müştərilərə razılaşmaların təşkili və idarə olunması xidmətini təklif edir.

Forward (Forvard)-Forward gələcəkdə razılaşdırılmış qiymətə qiymətli kağızları və valyutaları almaq və ya satmaq üçün öhdəlikdir. Forward tərəflər arasında birjadan kənar bağlanan müqavilədir.

Misal olaraq, şirkət müqaviləyə əsasən qarşı tərəf ilə razılaşır ki, gələcəkdə təyin olunan gün ərzində istiqraz və ya valyutanın razılaşdırılmış qiymətə satışı/alışı həyata keçiriləcək. Gələcəkdə təyin edilən gün yarana biləcək qiymət fərqi müqaviləyə təsir etmir, çünki qiymət dəyişikliyinə asılı olmayaraq satışı/alışı razılaşdırılmış qiymət əsasında həyata keçiriləcək.

Forward gələcəkdə razılaşdırılmış qiymətə qiymətli kağızları və valyutaları almaq və ya satmaq üçün öhdəlikdir. Forward tərəflər arasında birjadan kənar bağlanan müqavilədir.

Misal olaraq, şirkət müqaviləyə əsasən qarşı tərəf ilə razılaşır ki, gələcəkdə təyin olunan gün ərzində istiqraz və ya valyutanın razılaşdırılmış qiymətə satışı/alışı həyata keçiriləcək. Gələcəkdə təyin edilən gün yarana biləcək qiymət fərqi müqaviləyə təsir etmir, çünki qiymət dəyişikliyinə asılı olmayaraq satışı/alışı razılaşdırılmış qiymət əsasında həyata keçiriləcək.

SWAP razılaşmasına əsasən Alıcı razılaşdırılmış gündə Satıcıdan müəyyən qiymətli kağızları və ya valyutaları razılaşdırılmış qiymətə alır və razılaşdırılmış digər gündə və qiymətə qarşı tərəfə geri satır. Hər iki tərəf gələcəkdə yarana biləcək qiymət dəyişikliyinə məruz qalmadan müqavilə ilə razılaşdırılan qiymətlərə əsasən əməliyyatları həyata keçirirlər.

Forward üzrə bir əməliyyat həyata keçirildiyi halda, SWAP iki əməliyyatın həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Misal olaraq, Forward müqaviləsi ilə 2 ay sonra istiqrazların razılaşdırılmış qiymətə satışı nəzərdə tutula bilər. SWAP müqaviləsi isə 2

ay sonra istiqrazların razılaşıdırılmış qiymətə satışını, 3 ay sonra isə digər razılaşıdırılmış qiymətə geri alınmasını nəzərdə tuta bilər.

Option gələcəkdə razılaşıdırılmış qiymətə qiymətli kağızları və valyutaları almaq və ya satmaq üçün öhdəlikdir. Option tərəflər arasında birjadan kənar bağlanan müqavilədir. Seçim Alıcı və Satıcı arasında razılaşıdırılır və birja hər iki tərəfin zəmanətçisi kimi çıxış edir.

Forward müqaviləsindən fərqli olaraq Option razılaşmasına əsasən Şirkət təyin edilən gündə alqı-satqı əməliyyatını həyata keçirməmək hüququna malikdir. Alqı-satqı həyata keçirilərsə, razılaşıdırılmış qiymətlər tətbiq edilir və yarana biləcək qiymət fərqi əməliyyata təsir etmir.

Qiymətli kağızların alışı və satışının icra edilməsi - Bankın ixtisaslaşmış peşəkar komandası şirkətlərin qiymətli kağızlarının alqı-satqı əməliyyatlarının icra edilməsi xidmətlərini təqdim edir. Bank şirkətin tələblərini müəyyənləşdirir, maliyyə bazarlarının və müştərilərin imkanlarının təhlilini həyata keçirir. Bank müştərilər üçün yerli və beynəlxalq valyuta bazarlarında olan qiymətli kağızların alışı və satışını icra edir. Alınan qiymətli kağızlar təhlil edilir, müvafiq hesabatlar tərtib olunur, gələcək addımların müəyyənləşdirilməsi üçün məsləhətlər təqdim edilir.

Qiymətli kağızların alışı və satışı üzrə əqdlər- Bank yerli və beynəlxalq fond bazarlarında qiymətli kağızların alışı və satışı sahəsində müştərilərə REPO və Əks REPO xidmətlərini təklif edir. REPO əməliyyatları - REPO qiymətli kağızın geri alınmaq öhdəliyi ilə bağlanan satış əqdidir. İstiqraz sahibinin qısa müddətli əlavə vəsaitə ehtiyacı yarandıqda, portfelində olan istiqrazları digər tərəfə satışı barədə, razılaşıdırılmış müddətdə və qiymətlə (faizlə) geri alınma öhdəliyi ilə, bağlanan əqddir.

REPO əməliyyatlarının üstünlükləri

- Portfeldəki istiqrazları girov qoyaraq vəsait cəlb edə bilməsi
- Likvidliyin yüksək olması
- Faiz gəlirinin qazanılması
- Kredit faizlərindən daha ucuz maliyyələşmə imkanının olması
- İstiqrazları tamamilə satmayaraq likvidlik ehtiyacının qarşılınması
- Bir investordan asılılığın olmaması.

REPO qiymətli kağızın geri alınmaq öhdəliyi ilə bağlanan satış əqdidir. İstiqraz sahibinin qısa müddətli əlavə vəsaitə ehtiyacı yarandıqda, portfelində olan istiqrazları digər tərəfə satışı barədə, razılaşdırılmış müddətdə və qiymətlə (faizlə) geri alınma öhdəliyi ilə, bağlanan əqddir.

REPO əməliyyatlarının üstünlükləri

- Portfeldəki istiqrazları girov qoyaraq vəsait cəlb edə bilməsi
- Likvidliyin yüksək olması
- Faiz gəlirinin qazanılması
- Kredit faizlərindən daha ucuz maliyyələşmə imkanının olması
- İstiqrazları tamamilə satmayaraq likvidlik ehtiyacının qarşılınması
- Bir investordan asılılığın olmaması

Əks REPO qiymətli kağızın geri satılma öhdəliyi ilə razılaşdırılmış alış əqdidir. Qısa müddətli izafi likvidlik yarandıqda, əlavə vəsaitə ehtiyacı olan tərəfin təklif etdiyi istiqrazlara investisiya edərək razılaşdırılmış müddətdən sonra və qiymətlə (faizlə) geri satma öhdəliyi ilə bağlanan alış əqdidir.

Əks REPO əməliyyatlarının üstünlükləri

- İstəyə uyğun planlaşdırılması və vəsait axınının tənzimlənməsi
- Gəlirliliyin əvvəlcədən müəyyən edilməsi

- Heç bir qiymət dəyişikliyinə gəlirliyə təsir etməməsi
- Bir iştirakçıdan asılılığın olmaması
- Dövlət və korporativ istiqrazlarla aparılması

2.4. Investisiya bankının strateji siyasəti(xarici təcrübə- Avropa İnvestisiya Bankı)

Avropa Birliyinin – maliyyə qurumu olan Avropa İnvestisiya Bankı 1958-ci ildə Roma Anlaşması ilə Birliyin hədəflərini həyata keçirməsinə kömək edərək investisiyanı maliyyələşdirmək məqsədilə qurulmuşdur. Avropa İnvestisiya Bankı hüquqi və maliyyə muxtariyyətinə sahibdir.

Bankın üzvləri Avropa Birliyi üzvü olan dövlətlərdir. Bankın mərkəzi Lüksemburqdadır. AİB 1994-cü ildə 19,9 milyard ECU həcmində kredit vermiş, beləliklə öndə gələn beynəlxalq maliyyə qurumları arasındakı yerini qüvvətləndirmişdir. AİB-in ən əsas hədəfi Avropa Birliyinin inkişafına kömək etməkdir. Bununla yanaşı Transavropa nəqliyyat və telekommunikasiya sahələrinin inkişafına, ətrafın qorunmasına, enerji mənbələrinin davamlılığının təmin olunmasına və sənayə və kiçik şirkətlərin rəqabət gücünün beynəlxalq aləmdə artırılmasına yönəlmiş layihələri maliyyə ilə təmin edir.

Bank Avropa Birliyi xaricində də birliyin üzvü olmayan ölkələrə yönəlmiş əməkdaşlıq siyasətinin həyata keçirilməsinə kömək edir. Afrika, Karib ölkələri və Sakit ocean ölkələrində, Aralıq dənizi hövzəsində, Orta və Şərqi Avropada, Latin Amerikasında və Asiyada fəaliyyət göstərir. Avropa İnvestisiya Bankı mənbələrinin böyük bir hissəsini sərmayə bazarlarından borc alır. Sərmayə bazarlarında AİB hissələrinin yüksək reytingə sahib olması ən uyğun şərtlərdə çox yüksək miqdarlarda mənbə tapa bilməsini təmin edir. Maddi maraqlı güdməyən bir kredit qurumu olan AİB maliyyə bazarlarındakı vəziyyətinin üstünlüklərindən təşəbbüskarları yararlandırır.

Avropa İttifaqına daxil zəif regionların iqtisadi baxımdan dəstəklənməsi üçün 1958-ci ildə Avropa İnvestisiya Bankı yaradıldı. Onun əsas məqsədləri iqtisadi cəhətdən zəif olan regionları uzun müddətə maliyyələşdirmək idi. Həmçinin bu məqsədlərə onların 40 il müddətinə kreditlə təmin edilməsi də daxil idi. Beləliklə

effektiv faiz dərəcəsi digər banklarla müqayisədə nəzərə çarpacaq dərəcədə aşağı enmişdi. Bu iqtisadi cəhətdən zəif olan ölkələrə dirçəlmək imkanı yaratdı.

Bankın idarəsi İdarə Heyəti tərəfindən həyata keçirilir. Onun tərkibinə layihəyə üzv ölkələrdən maliyyə nazirləri daxildir. Banka Avropa İnvestisiya Bankının prezidenti rəhbərlik edir. Bu işdə ona bir neçə müavin köməklik göstərir. Nizamnamə kapitalının əksər hissəsi İngiltərə, Fransa, İtaliya, Almaniya kimi ölkələrdə yerləşir. Bu hissə təxminən ECU-nun (Avropa Valyuta vahidi) 15 milyardını təşkil edir.

Digər dövlətlərin diqqətini cəlb etmək məqsədilə Avropa İnvestisiya Bankı istiqrazların emissiyası ilə məşğul olur. Bu bankın istiqrazları Almaniya markı, ABŞ dolları və İsveçrə frankı olaraq buraxılır.

Avropa İnvestisiya Bankının verdiyi kreditlər nəqliyyatın, enerjetikanın və s. nin inkişafına xərclənir. Bir şəxs kredit almaq məqsədilə Avropa İnvestisiya Bankından böyük miqdarda pul tələb edərsə ona mütləq kömək göstərilərək istədiyi məbləğdə kredit verilir. Bank da öz növbəsində bu və ya digər məqsədlər üçün tələb olunan məbləğin 50%-dən artığını verəcək. İngiltərə, İtaliya, İrlandiya və Fransa tez-tez belə kreditlərə müraciət edirlər. Kreditin verildiyi valyuta tamamilə müxtəlif ola bilər. Kredit üzrə faiz dərəcəsi İdarə Heyəti tərəfindən tənzimlənir və onun müəyyən olunması çoxsaylı amillərlə şərtlənir.

Son zamanlar Avropa İnvestisiya Bankı enerjetikanın inkişafına sərmayə yatırır. Bank nəhəng firmaların layihələrini maliyyələşdirir və bu firmalar da öz növbəsində lazım gəldikdə bu vəsaitləri qarşılıqsız istifadə üçün verə bilər.

İnkişaf etməkdə olan ölkələr bu bankın maraq dairəsinə daxildir. Bu ölkələrə kreditlərin verilməsi güzəştli şərtlərlə həyata keçirilə bilər.

Avropa İnvestisiya Bankı Cənubi Qafqazda ofis açıb. Ofis Gürcüstan paytaxtı Tbilisidə yerləşir. ofis Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistandakı işlərə cavabdeh olacaq. Xatırladaq ki, son 5 ildə Avropa İnvestisiya Bankı Cənubi Qafqazda fəaliyyətini gücləndirib. Maliyyə qurumu 2014-cü ildə Cənubi Qafqaza 726

milyon avro sərmayə qoyub. Bunun 493 milyonu Gürcüstanın, 217 milyonu Ermənistanın və 25 milyonu isə Azərbaycanın payına düşüb.

AİB Azərbaycanda ilk krediti ölkənin KOB sektorunun dəstəklənməsinə verdi. Avropa İnvestisiya Bankı (AİB) AccessBank-a 25 milyon Avro məbləğində aralıq krediti ayıraraq Azərbaycanda kredit əməliyyatlarına başlayıb. Təqdim olunan vəsaitlər Azərbaycanda fəaliyyət göstərən kiçik və orta müəssisələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldiləcək.

Kiçik və orta müəssisələrin uzunmüddətli maliyyələşdirmə imkanlarını genişləndirmək üçün AİB AccessBank-la saziş bağladı. AccessBank ölkədə mikro və KOB müəssisələrini maliyyələşdirən aparıcı maliyyə təşkilatı olduğundan, bu tranzaksiya özəl sektorun inkişafını dəstəkləyəcək və bununla iş yerlərinin yaradılmasına və həyat səviyyəsinin yüksəldilməsinə kömək edəcək.

«Bu, AccessBank üçün çox vacib layihədir. Bizə iri həcmli kredit verən tərəfdaşımızın dəstəyini yüksək qiymətləndiririk və fəxr edirik ki, AİB kimi nüfuzlu maliyyə institutu Azərbaycanda ilk krediti məhz AccessBank-a ayırdı. AİB tərəfindən təqdim olunan vəsaitlər ölkənin dinamik surətdə inkişaf edən KOB sektorunun kreditləşməsinə yönələn Bank fəaliyyətinin inkişafına böyük töhfə verəcək».

AİB-nin Vitse-Prezidenti Vilhelm Molterer müqavilənin imzalanması mərasimində dedi: «AİB-nin Azərbaycanda verdiyi ilk kredit KOB müəssisələrinin uzunmüddətli maliyyələşmə imkanlarından istifadə etməsinə və bu yolla özəl sektorun inkişaf etməsinə imkan yaradacaq. Öz növbəsində, bu, KOB sektorunun gücləndirilməsinə və ölkə iqtisadiyyatının gələcək diversifikasiyası və müasirləşməsi üçün Azərbaycan Hökumətinin planlarının həyata keçirilməsinə kömək edəcək». Bu kredit AİB-nin Xarici Kreditləşmə Mandatının vəzifələrinə müvafiqdir. Bu Mandat yerli özəl sektorun inkişafına, xüsusilə KOB müəssisələrinin, sosial və iqtisadi infrastrukturun dəstəklənməsinə, eləcə də iqlim dəyişikliklərinin yumşaldılmasına və uyğunlaşmasına yönəldilib. Azərbaycan Respublikası ilə AİB arasında 15 yanvar

2014-cü il tarixdə bağlanan Çərçivə Müqaviləsi Azərbaycanda kredit əməliyyatlarının həyata keçirilməsi üçün AİB-na imkan yaradıb.

Avropa İnvestisiya Bankı Avropa İttifaqının uzunmüddətli kreditləşmə təşkilatıdır və Avropa İttifaqının üzv ölkələrinə məxsusdur. Bank Avropa İttifaqı siyasətinin məqsədlərinin icrası üçün əsaslandırılmış investisiyaların uzunmüddətli maliyyələşdirilməsini həyata keçirir.

İqtisadiyyat və sənaye naziri Şahin Mustafayev noyabrın 7-də Avropa İnvestisiya Bankının vitse-prezidenti Vilhelm Molterer ilə görüşüb.

Şahin Mustafayev Azərbaycanın beynəlxalq maliyyə və iqtisadi qurumlarla uğurla əməkdaşlıq etdiyini, Avropa İnvestisiya Bankı ilə əlaqələrinin də səmərəli olacağına əminliyini qeyd edib. Məlumat verilib ki, ötən il Brüsseldə Azərbaycan ilə Avropa İnvestisiya Bankı arasında Çərçivə Sazişi imzalanıb. Nazir Azərbaycanda qeyri-neft sektorunun inkişafının prioritet olduğunu, hazırda bir sıra infrastruktur layihələrinin həyata keçirildiyini və sənaye parklarının yaradıldığını, bu istiqamətlər, eləcə də digər sahələr üzrə bankla əməkdaşlıq imkanlarını diqqətə çatdırıb. Avropa İnvestisiya Bankının vitse-prezidenti Vilhelm Molterer Bank ilə Azərbaycan arasında əməkdaşlığın qurulması baxımından Çərçivə Sazişinin imzalanmasının əhəmiyyətini vurğulayıb. V. Molterer deyib ki, bank kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı məqsədilə Azərbaycanın özəl banklarına kredit ayrılmasını davam etdirəcək və bununla bağlı müvafiq təkliflər təqdim olunacaq.

Nəticə

Son zamanlar dünya da baş verən iqtisadi proseslər bir daha onu göstərir ki, real sektorun güclü olduğu və iqtisadi strukturun daha sağlam olduğu ölkələr rəqabətə tab gətirə bilər. Ümumiyyətlə iqtisadiyyatın dayağının real sektor olduğu və ölkənin iqtisadi artımında maliyyə və bank sektorunun nə qədər önəmli olduğu bir daha üzə çıxır. Azərbaycanda real sektorun inkişafı üçün son zamanlar bir sıra islahatlar həyata keçirilir. Lakin sırf investisiya yönümlü bank və investisiya bankları haqqında qanun qəbul edilməmişdir.

Amerika da 1933-cü ildə qəbul edilmiş Glass-Steagall Akt'ı o zaman Amerika da kommersiya və investisiya bankları arasında fərq ortaya qoymuşdur. Bu isə Amerika da investisiya banklarının inkişafına və kommersiya bankları ilə investisiya banklarının ayrı ayrılıqda rəqabət mühitinin qorunmasına yardımcı olmuşdur. Hətta o zamanlar Amerika da infrastruktur layihələrinin inkişafında və reallaşmasında investisiya bankları önəmli paya sahib olmuşdur.

Bu qanun eyni zamanda bank və digər maliyyə xidmətlərini bir birindən ayırmışdır. Məsəl üçün kommersiya bankları dövlət tərəfindən ixrac edilən qiymətli kağızların satışını təşkil edə bilərdi. Ancaq şirkətlərin ixrac etdiyi qiymətli kağız satışına və vasitəçilik fəaliyyətinə izin verilmirdi. Eyni zamanda kommersiya bankları daşınmaz əmlak fəaliyyətini və sığorta fəaliyyətini gerçəkləşdirə bilməzdi. Bu sadaladığımız fəaliyyətlər investisiya banklarına məxsus idi. 1980 və 1982-ci illər də bu qanunun tədricən ortadan qalxması üçün aktlar qəbul edilmişdir. Ən son isə 1999-cü ildə qəbul edilən Gramm-Leach-Bliley Akt'ı ilə Glass-Steagall Akt'ı ortadan qalxmışdı və Amerika Mərkəz Bankı kommersiya banklarına qiymətli kağız satma izni vermişdir. ABŞ-in ən yüksək aktivə sahib olan banklarından biri olan Citigroup olmaqla bir neçə öndə gələn maliyyə institutlarına yeni maliyyə törəmələri yaratmaq və ticarətini etmək imkanı vermişdir.

Hətta 2008-ci ildə dünyada yaşanan maliyyə böhranında bu qanunun ortadan qalxmasında bir səbəb olduğu vurğulanmışdır.Çünki o müddətdə kommersiya banklarının verdiyi ipoteka krediti sonrası təminat aldığı zəmanətləri paketləyib qiymətli kağız halına dönüştürərək yenidən birjalarda satışı üçün investisiya bankları kommersiya banklarından satın alaraq onların birjalarda satışını həyata keçirmişdir. Beləliklə bu problemlər böyük bir risk ünsürünü ortaya qoymuşdur.

Ancaq 2010-cu ildə Dodd Frank Qanunu'nun 619-cu maddəsi olan Volcker Qaydası irəli sürüldü.Bu qanun Glass-Steagall Qanunu'nun yeni və müasir forması olaraq bilinsədə o qanunun qəbul edilməsi təsdiqini tapmadı.Ancaq hələdə kommersiya bankları ilə investisiya bankları arasında bir sıra fərqlər ortadadır və bu onların rəqabət mühitinin sağlamlaşdırılmasına və ayrı ayrılıqda inkişafına təkan verən qaydalardır.Təbii bununla yanaşı investisiya bankları ümumiyyətlə maliyyə bazarlarının inkişaf etdiyi və sənayenin inkişaf etdiyi ölkələrdə daha çox tərcih ediləndir.

Azərbaycanda da real sektorun inkişafı üçün ilk növbədə bank sektorunda faiz və müddət məsələsinin önəmli ölçüdə həllinə və birjanın inkişafına ehtiyac var. Bunun üçün investisiya bankları yaradaraq bir növ şirkətlərin maliyyə ehtiyaclarının təmin edilməsində daha az xərclə səhm və istiqraz yolu ilə şirkətlərin maliyyə çatışmazlığını aradan qaldırmaq olar. Təbii ki, burada digər məsələ ondan ibarətdir ki, əmanətləri olan şəxslərlə maliyyə dəstəyinə ehtiyacı olan şəxslərin və ya şirkətlərin arasında güvən yaratmaq üçün investisiya bankları vasitəçilik misiyasını öz üzərlərinə götürəcəkdir.Burda digər məsələ şirkətlərin maliyyə hesabatlarının daha doğru və beynəlxalq standartlara uyğunlaşmasını ortaya qoyacaqdır.

Digər tərəfdən şirkətlər daha ucuz kredit dəstəyi alacaqdır.Daxili və xarici bazarlardan istiqraz yolu ilə orta və uzun müddətli maliyyə ehtiyacını qarşılıyacaqdır.Eyni zamanda, investisiya bankları xarici və yerli şirkətlərə məsləhət xidməti verəcəkdir.Ən önəmli məsələlərdən biri də bir şirkətin maliyyə ehtiyacını

qarşılayan zaman əgər bir bank çox yüksək məbləğdə kredit vermək istəmədiyində bu riski azaltmaq üçün sendikat krediti formalaşdıraraq bir neçə bank bu riski aralarında bölüşdürə bilirlər.

Eyni zamanda sənaye şirkətlərinin edəcəyi investisiya layihələrinin həyata keçirilməsi üçün məsləhət xidmətləri də təklif edə bilərlər. Bu vəziyyət şirkətlərin uzun müddətli investisiya layihələrini daha az xərclə borçlanaraq reallaşmasına yardımcı olub bilər. Kommersiya banklarının yüksək faizlə kredit vermə imkanlarını azalda bilər. Bu son nəticədə, ölkənin real sektorunun inkişafına və şirkətlərin maliyyə tablolarının şəffaflığına və vətəndaşlara açıq olmasına gətirib çıxara, birjannın inkişafına təkan verə bilər. İnsanların şirkətlərin ixrac etdiyi qiymətli kağızları almağa sövq edə bilər. Investisiya bankları bu mövzuda şirkətlər və vətəndaşlar arasında vasitəçi olaraq hər iki tərəfin riskini daşımaqla onlarda güvən ünsürünü yaradabilir.

Təbii burda dünya ölkələrinin son zamanlar önəm verdiyi məsələləridə diqqətdə saxlamaq lazımdır. Bunlar "mal varlığı"na bağlı kredit riski məlumatlarının verilməsindəki problemlərin ortadan qaldırılması, bankların risklərin idarəedilməsini düzgün aparması, kredit dərəcələndirmə qurumlarının diqqətlə izlənilməsi, birinci və ikinci bazar alətləri arasında strukturun gücləndirilməsi təmin etmək, nəzarət qurumlarının bazarları və maliyyə institutlarının izləmə istiqamətlərinin genişləndirilməsi, nəzarət qurumlarının beynəlxalq işbirliyinin sağlamaşdırılması önə sürülən məsələlərdir.

Bütün bunları diqqətə alsaq, qurulacaq investisiya bankları Azərbaycan da maliyyə bazarının inkişafına, investisiyaların artmasına, mühasibat və audit sisteminin inkişafına, maliyyə şəffaflığının artırılmasına, rəqabət mühitinin yaradılmasına, kommersiya banklarında kredit faizlərinin azalmasına, vətəndaşların maliyyə bazarına olan güvənin artmasına, sənaye sektorunun inkişafına və digər bir sıra önəmli məsələlərin həllinə kömək edəcəkdir.

bank sisteminin investisiya potensialının formalaşması və inkişafı üzrə tövsiyələrin nəzəri cəhətdən əsaslandırılmasının zəruriliyi və bu prosesdə investisiya banklarının rolunun müəyyən edilməsi ilə bağlıdır.

Bankların investisiya potensialının artırılmasının zəruriliyi əsas etibarilə daxili investisiya tələbatının artması ilə də bağlıdır, belə ki, ölkə iqtisadiyyatı qarşısında innovativ istehsalatların yaradılması, perspektiv ərazilərin iqtisadi inkişafı və iri infrastruktur layihələrin maliyyələşdirilməsi məsələləri durur. Öz kapitalının miqyaslarına, çoxlu pul ehtiyatlarını toplamaq qabiliyyətinə, göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinə görə ölkənin bank sistemi bu yeni tələblərə cavab verməlidir.

Ədəbiyyat

1. Шарп, У. Ф. Инвестиции. М. ИНФРА-М, 2006-2013
2. Рынок ценных бумаг, под ред. Н.И.Берзона, 3-е изд., перераб. и доп. М. : Издательство Юрайт. 2013.
3. 20. Бабурина Н. А. Эффективность кредитно-инвестиционной деятельности коммерческого банка. — дисс. . канд. экон. наук. — 08.00.10. - Тюмень, 2007.
4. Бакланова Е. А. Совершенствование инвестиционной стратегии коммерческого банка. — дисс. . канд. экон. наук. 08.00.10. — Ставрополь, 2007.
5. Банки на развивающихся рынках: В 2 т.: Пер. с англ. Т. 1. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам // Д. МакНотон, Д. Дж. Карлсон, К.Т. Дитц и др. — М.: Финансы и статистика, 1999.
6. Банки на развивающихся рынках: В 2 т.: Пер. с англ. Т. 2. Интерпретирование финансовой отчетности // К. Дж. Барлтроп, Д. МакНотон. — М.: Финансы и статистика, 2001.
7. Банки на развивающихся рынках: В 2-х т.: Пер. с англ. М.: Финансы и статистика, 1994. Т. 1. Укрепление руководства и повышение чувствительности к переменам // Д. МакНотон и др. - М., 2002. Т. 2.
8. Банковское дело и финансирование инвестиций. В 2 т. Пер. с англ. / Под ред. Н. Брука. Институт экономического развития Всемирного банка, 2004.
9. Белых Л.П. Устойчивость коммерческих банков: Как банкам избежать банкротства. М.: Банки. ЮНИТИ, 2006.
10. Головинский В. Н. Управление инвестиционной деятельностью иностранного банка на основе капитализации его стоимости. — дисс. . канд. экон. наук. 08.00.05. - Москва, 2007.
11. Гусаков М. Формирование потенциала инвестиционного развития. — М.: ИНФРА-М, 2004.

12. Дамодаран А. Инвестиционная оценка. Инструменты и методы оценки любых активов. -М.: Альпина Бизнес Букс, 2004.
13. Данилов Ю.А. Создание и развитие инвестиционного банка. — М.: Дело, 2002.
14. Долан Э. Дж. и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика // Пер. с англ. В. Лукашевича и др. М.: Изд-во АНК, 2001.
15. Евдокимова В. Э. Методологические и организационные основы формирования и развития инвестиционного банковского бизнеса в России. — дисс. канд. экон. наук. 08.00.10. - Саратов, 2006.
16. Казанская Е.А. Банковский капитал в системе экономических отношений России. дисс. канд. экон. наук. — 08.00.01. - СПб., 1999.
17. Казинцев В.В. Рыночная капитализация российских промышленных корпораций как фактор повышения экономической эффективности производства. — дисс. . канд. экон. наук. — 08.00.05. — М., 2003.
18. Какабадзе А. И. Потенциал и основные факторы роста инвестиционно-банковского сегмента в России. М.: МАКС Пресс, 2007.
19. Киселев В.В. Управление банковским капиталом (теория и практика). -М.: Дело, 2003.
20. Козырь Ю.В. Стоимость компании: оценка и управленческие решения. М.: Альфа-Пресс, 2004.
21. Коупленд Т., Колер Т., Муррин Д. Стоимость компаний: оценка и управление. -М.: Олимп-бизнес, 2003.
22. Лалаев Д. Е. Перспективы развития инвестиционных банковских услуг в России, дисс. . канд. экон. наук. — 08.00.10. — Волгоград, 2008.
23. Лаптырев Д.А. Система управления финансовыми ресурсами банка. — М.: БДЦ-пресс, 2005.

24. Маренков Н.И. Ценные бумаги. Ростов-на-Дону: Феникс, 2004.
25. Миркин Я.М. Рынок ценных бумаг в России: воздействие фундаментальных факторов, прогноз и политика развития. — М.: Альпина Паблишер, 2002.
26. Насретдинов А.З. Инвестиционный банк как институт рыночной экономики, дисс. канд. экон. наук. - 08.00.01. - М., 2000.
27. Рубцов Б.Б. Мировые фондовые рынки: современное состояние и закономерности развития. М.: ФА, 2000.
28. Рудный К.В. Финансово-кредитные системы зарубежных стран. Учебное пособие. М.: Новое знание, 2003.
29. Темникова К. Н. Национальные банковские системы: особенности формирования и развития. Книга 1: Национальное государство. Национальная экономика. Национальная банковская система. — М.: Диалог, 2005.
30. Тихонова Р. У. Управление инвестиционной деятельностью Банка России в современных условиях. — дисс. . канд. экон. наук. — 08.00.10. — Казань, 2006.
31. Факов В .Я. Инвестиционно-кредитный словарь: В 2 т. Т. II. — М.: Международные отношения, 2001.
32. Федоров Б.Г. Англо-русский банковский энциклопедический словарь. -М.: Дело, 2003.
33. Федоров Н.А. Инвестиционные инструменты коммерческих банков. — М.: Маркет ДС, 2004.
34. Финансово-кредитный энциклопедический словарь / Под общ.ред. А. Г. Грязновой — М.: Финансы и статистика, 2002.
35. Ключников М.В. Российские банки как отражение мировой банковской системы. // Финансы и кредит. 2004. -№13.

36. Минасов О.Ю. Факторы, влияющие на рыночную стоимость акций российских предприятий. // Московский оценщик. 2001. — №4.
37. Проблемы развития рынка ценных бумаг в России. Доклад ФКЦБ при Правительстве РФ// Экономика и жизнь. 1995. - №35.
38. Солнцев О.Г. Особенности российской банковской системы и среднесрочные сценарии ее развития. // Проблемы прогнозирования. — 2004. — №1.
39. Суржко А.В. Банковская система и рынок ценных бумаг. // Финансы и кредит. — 2004. — №19.1. Зарубежная литература